

RAZVOJ PRIVATNIH KOLEKCIJA/MUZEJA U VOJVODINI

OSNOVA ZA MALI I PORODIČNI POSAO

OKRUGLI STO - NOVI SAD, 02.12.2009.

ZBORNİK RADOVA

RAZVOJ PRIVATNIH KOLEKCIJA/MUZEJA U VOJVODINI

OSNOVA ZA MALI I PORODIČNI POSAO

Zbornik radova

Izdavač

Balkankult fondacija

www.balkankult.org

Beograd

Podrška

Pokrajinski sekretarija za kulturu AP Vojvodine

Glavni i odgovorni urednik

Dimitrije Vujadinović

Saradnik

Danijela Aćimov

2010.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народне библиотеке Србије, Београд
069.17 (497.113) (082) (0.034.2)

ОКРУГЛИ сто Развој приватних колекција/музеја у Војводини - основа за мали и породични посао (2009 ; Нови Сад)

Zbornik radova /Elektronski izvor/
Okrugli sto Razvoj privatnih kolekcija/muzeja u Vojvodini - osnova za mali i porodicni posao, Novi Sad, 02 19. 2009. ; /glavni i odgovorni urednik Dimitrije Vujadinović/. - Beograd : Balkankult fondacija, 2010 (Beograd : Balkankult fondacija) - elektronski optički disk (CD-ROM) : tekst 12 cm

Sistemske zahteve : nisu navedeni - Nasl. sa naslovnog ekrana - Bibliografija.

ISBN 978-86-84159-23-8

a) Музеји, приватни - Војводина - Зборник
COBISS.SR-ID 175366668

PROJEKAT

Uvod

Privatne zbirke predstavljaju **ogroman neiskorišćeni fond**. To je čitav blok kulture koji jednostavno ne živi. Odnosno, živi na margini neke naše svesti. U ovom trenutku, na osnovu istraživanja, postoji više od 50 relevantnih privatnih kolekcija u Vojvodini.

Zbirke u privatnom vlasništvu deo su šireg konteksta kolekcionarstva koji se kreće od starih i retkih umetničkih dela, do različitih kolekcija i predmeta za svakodnevnu upotrebu.

Te zbirke nisu uključene u život, nepoznate su široj javnosti i nepristupačne, ljubav čoveka koji je to napravio nije dovoljna. Neophodna je inicijalna društvena podrška kako bi zbirke ušle u kulturni život, odnosno njihovo izlaganje postalo oblikom preduzetništva (kulturne industrije) u našoj sredini.

To je i zaključak okruglog stola na temu »Razvoj privatnih muzeja u Srbiji«, koji je održan 3. decembra 2007. u Vukovoj zadužbini.¹

Stavljanjem privatnih zbirki na uvid javnosti, celokupna postojeća kulturna ponuda u Vojvodini nesumnjivo bi dobila nove atraktivne sadržaje.

Tokom 80-ih i 90-ih godina 20. veka, zahvaljujući prvenstveno primeni efikasnog kulturnog menadžmenta i pristupu privatnim fondovima, dolazi do osnivanja sve većeg broja privatnih muzeja. U Irskoj je 70% muzeja koji su vlasništvo države, a 30 % su privatni muzeji.

Značaj projekta

Tokom 80-ih godina dolazi do naglog porasta u osnivanju manjih privatnih muzeja u svetu. Ono što iznenađuje je raznovrsnost zbirki, što je uočeno i na skupu posvećenom "Razvoju privatnih muzeja u Srbiji", da slična tendencija može da se prepozna i u našoj sredini.

U Finskoj 53 % muzeja nalazi se pod pokroviteljstvom lokalnih vlasti, oko 6% pod pokroviteljstvom države, dok oko 40 % čine privatni muzeji.

Danas u savremenoj kulturnoj politici, odnosno kulturnoj ponudi manji muzeji, privlače sve veću pažnju javnosti postavljajući se u poziciju da diktiraju dešavanja na kulturnoj sceni, posebno u manjim sredinama. Zato je čest slučaj da privatne kolekcije adekvatno predstavljene privlače veću pažnju publike od velikih muzeja. U tom smislu, baštinska delatnost jeste sastavni deo programa integralnog razvoja nacionalne, regionalne i lokalne kulturne politike i ekonomije.

U Nemačkoj postoji oko 3000 muzeja koji su državno, tj. lokalno vlasništvo, a oko 2000 privatnih od kojih je veliki broj srednjih i malih.

U Italiji ukupno ima oko 3500 muzeja od čega oko 2500 predstavljaju državno vlasništvo, odnosno zavisni su od javne vlasti, dok oko 1040 nisu zavisni od državne vlasti (lokalne, regionalne, gradske ...)

Pozadina projekta

Zbornika radova sa okruglog stola "Razvoja privatnih muzeja u Srbiji", objavljen u elektronskoj formi. (www.balkankult.org)

[1] Pod pojmom „muzej“ ovde se ne koristi u pravnom smislu niti se misli na klasičnu ustanovu, već se termin, usled nedostatka odgovarajućeg, koristi više figurativno, a podrazumeva privatne zbirke koje su dostupne javnosti.

UČESNICI OKRUGLOG STOLA

Prof. dr **Goran Petković**, državni sekretar za turizam u Ministarstvu ekonomije i regionalnog razvoja, akademik **Olga Hadžić**, prof. dr **Dragan Bulatović**, šef Katedre za muzeologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu, **Dragan Srećkov**, pomoćnik pokrajinskog sekretara za kulturu Vojvodine, mr **Hristina Mikić**, profesor Više poslovne škole u Novom Sadu, **Branislav Savić**, direktor projekta Kreativna ekonomija u zapadnoj Srbiji, **Milica Vračarić**, direktorka Alma Mons d.o.o, **Nenad Stefanović**, urednik Politike, **Slobodan Jeremić Jeremija**, osnivač Muzeja hleba Jeremija, **Bogdan Erdeljan** iz Muzeja zaboravljenih umetnosti Manual, **Dula Vanja** iz Etnografske kolekcije u Đurđevu, **Dejan Kragić**, kolekcionar istorijskih predmeta, **Željko Komenić**, kolekcionar igračaka i opreme za decu, **Svetozar i Novka Kačar**, kolekcionari narodnih nošnji, **Marija Dondur** sa Imanja Vizić, **Miroslavu Keveždi**, direktor Zavoda za kulturu Rusina i **Šandor Kiš** iz Društva filatelista. Ispred Balkankult fondacije, koja je pripremila ovaj razgovor, učestvovali su direktor **Dimitrije Vujadinović**, istovremeno i medijator okruglog stola, i koordinator projekta **Danijela Aćimov**.

SAŽETAK

Privatne zbirke predstavljaju **ogroman neiskorišćeni fond**. To je čitav blok kulture koji jednostavno ne živi. Odnosno, živi na margini neke naše svesti. U ovom trenutku, na osnovu istraživanja, postoji više od 50 relevantnih privatnih kolekcija u Vojvodini.

Zbirke u privatnom vlasništvu deo su šireg konteksta kolekcionarstva koji se kreće od starih i retkih umetničkih dela, do različitih kolekcija i predmeta za svakodnevnu upotrebu.

Te zbirke nisu uključene u život, nepoznate su široj javnosti i nepristupačne, ljubav čoveka koji je to napravio nije dovoljna. Neophodna je inicijalna društvena podrška kako bi zbirke ušle u kulturni život, odnosno njihovo izlaganje postalo oblik preduzetništva (kulturne industrije) u našoj sredini.

To je i zaključak okruglog stola na temu »Razvoj privatnih muzeja u Srbiji«, koji je održan 3. decembra 2007. u Vukovoj zadužbini u Beogradu.

Stavljanjem privatnih zbirki na uvid javnosti, celokupna postojeća kulturna ponuda u Vojvodini nesumnjivo bi dobila nove atraktivne sadržaje.

.

U izuzetno živoj i konstruktivnoj atmosferi razgovarano je o mnogim bitnim aspektima razvoja privatnih muzeja/kolekcija u našem realnom kulturnom i privrednom okruženju, odnosno promociji vrednosti privatnih kolekcija, kao kulturnih resursa u kontekstu privrednog razvoja. Većina izlaganja i diskusija je sadržala je nekoliko ključnih tema: **privatne inicijative i strategija razvoja kulturne politike; stanje u kolekcionarstvu; pravna regulativa; ekonomsko pozicioniranje; izrada studije izvodljivosti.**

Strategija kulturnog razvoja i podrška privatnom sektoru u kulturi

Tema privatnog vlasništva u kulturi je danas izuzetno aktuelna i zato je većina izlagača i učesnika u razgovoru na određeni način ukazivala na **povezanost kolekcionarstva**, odnosno otvaranja kolekcija za dostupnost javnosti i **kulturne politike**. Posebno je na ovu povezanost i njenu kompleksnost ukazao Dragan Srećkov, pomoćnik pokrajinskog sekretara za kulturu. On je istakao da se Pokrajinski sekretarijat za kulturu ne oslanja samo na ustanove kulture čiji je osnivač, već i na **nevladin i privatni sektor**.

Smatramo da samo uz vašu saradnju, saradnju kolekcionara, možemo da napravimo dobru strategiju kulturnog razvoja i kulturne politike, istakao je pomoćnik pokrajinskog sekretara za kulturu.

On je i direktno pozvao kolekcionare da konkurišu za sredstva iz Pokrajinskog budžeta za kulturu: Prvi konkursi biće objavljeni već u januaru mesecu. *Pokrajinski sekretarijat za kulturu je servis, organ uprave čiji je cilj da stvori klimu u kojoj će i privatne ustanove kulture imati isti tretman kao i druge institucije* - naglasio je Dragan Srećkov.

Stanje u oblasti kolekcionarstva u Vojvodini

Na osnovu pilot istraživanja došlo se do podataka da u Vojvodini postoji više od 50 privatnih zbirki, koje su manje-više poznate u lokalnoj sredini. Istraživanje je urađeno na slučajnom uzorku od 10 kolekcija.

Zbirke u Vojvodini odlikuju se **raznolikošću** kako po koncepciji tako i po prikupljenim artefaktima. Kada je reč o vremenu prikupljanja predmeta, najduži period je 30, a najkraći 10 godina, ali sve to govori u prilog istrajnosti i upornosti kolekcionara. U vojvođanskim kolekcijama ima od 100 pa sve do 15.000 predmeta, u proseku oko 3.000. Dve trećine ispitanika je izjavilo da nema uslove za stalnu postavku,.

Ove kolekcije je videlo dosta ljudi, dve trećine ispitanika smatra da je reč o broju posetilaca iznad hiljadu. Tri četvrtine ispitanika nema uslove za stalnu postavku i većina je izjavila da je pokušala da dođe do prostora, vodila pregovore sa lokalnim vlastima, ali na žalost nije došlo do pomaka, - rekla je Danijela Aćimov, koja je radila pilot istraživanje. Na pitanje - da li bi bili spremni da se registruju kao muzej, većina je odgovorila pozitivno, voljni su da se registruju, bilo kao fondacija ili zbirka. Deo bi se rado pridružio lokalnim muzejima ili drugim obrazovnim i kulturnim institucijama, npr. školama. Kod dela ispitanika je prisutna i nedovoljna informisanost, kao i to da nemaju još uvek pravi koncept za svoju kolekciju i još uvek se traže.

Na važnost razdvajanja privatnih kolekcija prema kriterijumima koji bi podrazumevali **vrednovanje** na osnovu samih predmeta, kao što su **umetnička dela** i ona koja se vrednuju **konceptualno**, ukazala je mr Hristina Mikić.

Branislav Savić je naglasio da su određeni kolekcionari spremni da snagom svoje ličnosti privuku posetioce, odnosno da je jedna od definicija **kreativne ekonomije** da je to ekonomija doživljaja. *U tom slučaju, ako objektivno kolekcija nema izuzetno veliku vrednost, ali ima visok stepen doživljaja, ima svoj šarm, i ako je vlasnik ili neki od njegovih članova porodice, sposoban da predstave kolekciju, onda ona dodatno dobija na vrednosti*, naglasio je Savić.

Prof. dr Dragan Bulatović skrenuo je pažnju kolekcionarima da nije dovoljno samo sačuvati određeni predmet, na primer neku tašnu, već je bitno sačuvati čitav proces njene nekadašnje proizvodnje. Vrednost nemaju predmeti koji su se zatekli u muzeju kao takvi, već koncept **integralne zaštite** podrazumeva da je taj predmet deo određenog enterijera, koji prikazuje određeni nivo, obeležava određeni status u društvu ili ga rekonstruiše, prikazuje određeni ukus, obrazovanje, ugled i slično, je predmet je samo dodatak rekonstruisanju načina života. *Dakle, danas je to moda*, istakao je prof. Bulatović, *kako sačuvati celinu koja integriše stvarnost. I zato su kolekcionari dragoceni za svoju socijalnu zajednicu*.

On je zaključio da socijalna zajednica kolekcionare mora da podrži, ali ne tako što će od njih tražiti da naprave muzeje kao propale institucije, koje podrazumevaju da u njima zaposle nekoliko eksperata, kustosa i drugog stručnog osoblja za čije će otvaranje radnih mesta imati enormne izdatke. Potrebno je da se kolekcionarima, koji žele da svoje kolekcije **formalno-pravno** registruju, obezbedi - od strane ustanova kulture - stručni tim koji će im biti na raspolaganju, ali da

plate tog tima finansira država. Takvi stručnjaci bi trebalo da budu plaćeni da izlaze na teren i pomažu privatnim kolekcionarima.

U kontekstu stanja u kolekcionrstvu mr Hristina Mikić je naglasila da većina tih kolekcija nije sistematizovana, niti ima prateću dokumentaciju za izlaganje. Na osnovu prethodnog razgovora, pre dve godine u *Vukovoj zadužbini*, mogla bi se izdvojiti tri najvažnija problema u ovoj oblasti - **prostor**, zatim način **upravljanja** kolekcijama i obezbeđivanje **finansijskih sredstava** za prostor i kategorizaciju predmeta. Bitno je uraditi i analizu finansijske **održivosti** promocije i pokazivanja, eksploatacije tih kolekcija, naglasila je Hristina.

Pravna regulativa

Prisutni su se složili da je zakonska regulativa u oblasti privatnog preduzetništva u kulturi nedorečena, a poseban problem jeste što već postojeću legislativu ne prate i jasna i efikasna finansijska, poreska i carinska regulativa.

Prof. dr Goran Petković, državni sekretar za turizam naglasio je da Vlada Srbije priprema proces aktivnosti koje se zovu redukcija ili popularno "giljotina" propisa u našoj zemlji, pa je ovo pravi trenutak da se ukaže na besmislenost nekih **zakonskih akata** u ovoj oblasti.

Prof. dr Dragan Bulatović je posebno označio probleme u aktuelnoj zakonskoj regulativi koja se tiče zaštite kulturnih dobara i istakao je da zakon mora da propiše da se štiti delatnost u kulturi, tj, delatnost koja se odnosi na zaštitu kulturnih dobara, drugim rečima, država mora da brine o nacionalnom interesu.

U tom kontekstu Branislav Savić je ocenio da *Zakon o kulturi* nameće obaveze i donosi malo mogućnosti. Zato je bitna diversifikacija ponude, a cilj je da se zaradi što više i da posao opstane.

Ekonomske perspektive

Ideje i želje, odnosno kolekcionarstvo, mogu biti izraz kreativnosti i ličnog napora, ali ako nemaju finansijsku utemeljenost završavaju daleko od realizacije u punom obimu. Zato je i osnovno pitanje koje se postavilo - kako da se povežu kolekcionarski hobi u kojem se nesumnjivo prepliću kultura, očuvanje kulturne baštine, strast za prikupljanjem, kao i želja da se zbirke prikažu javnosti, sa privredom i da se ova oblast učini poslovno uspešnom. Upravo ovoj temi učesnici su posvetili najviše vremena.

Prof. dr Goran Petković, državni sekretar za turizam, istakao je važnost zbirke i njihove valorizacije, kao i njihove **upotrebne vrednosti** posebno u razvoju **turizma**. *Drugim rečima, ekonomska isplativost svakog projekta je vrlo važna i bitno je savladati taj jaz između onoga što treba uložiti i onoga što treba vratiti. I to bi mogla da bude uloga države - da se urade prostorni, urbanistički planovi, što bi pomoglo da se dođe do nekakve finansijske strukture u kojoj bi bilo moguće ostvariti projekte muzeja i kolekcija*, - rekao je Petković.

Da je ekonomska isplativost privatnih kolekcija moguća dokazano je u pilot projektu koji je na konkretnom primeru Muzeja igračaka iz Sremske Kamenice uradila mr Hristina Mikić. Rezultati

tog istraživanja su pokazali da bi uz jednokratno ulaganje od 13.000 evra i pokrivanje početnih režijskih troškova od 3.000 evra izložena kolekcija bi već za oko šest meseci bila samoodrživa, a sekundarni prihodi šire zajednice proračunati su na između 300.000 i 400.000 evra godišnje.

Sa ovim primerom složila se i Milica Vračarić naglasivši da posao sa kolekcijama može da bude profitabilan.

Akademik Olga Hadžić smatra da je isplativost u toj oblasti izuzetno složeno pitanje i da bi bilo veoma teško razviti preduzetništvo u ovoj sferi.

Na važan aspekt ekonomske **samoodrživosti** ukazao je Dimitrije Vujadinović akcentirajući da, na žalost, u ovom trenutku ne postoje nikakve ozbiljnije fiskalne i poreske stimulacije za ulaganja u kulturu. *Trebalo bi videti kako se to radi u svetu, i samo primeniti te propise. Naš Zakon o kulturi visi u vazduhu, ne prate ga određena druga zakonska i finansijska dokumenta i propisi* - rekao je Vujadinović.

O važnosti i odnosa privatno-privatno govorio je Branislav Savić i naglasio značaj osnivanja **klastera i umrežavanja** privatnih kolekcionara.

Kokretan primer saradnje privatno-privatno, kao i problema sa kojima se ova saradnja suočava, izneo je Bogdan Erdeljan objasnivši koncept *Muzeja zaboravljenih umetnosti*, koji je osnovalo preduzeće *Manual* iz Novog Sada.

Studija izvodljivosti

Svi prisutni su se složili da je neophodno u sledećem koraku uraditi analizu finansijske održivosti promocije i pokazivanja kolekcija.

U tom kontekstu Dimitrije Vujadinović je naglasio da je posle dva održana okrugla stola - prvog u Beogradu 2007. godine i ovog drugog u Novom Sadu, neophodno otići korak dalje i uraditi bazu podata o privatnim kolekcijama i zbirkama, odnosno mapirati sve kolekcije koje su vredne sa stanovišta izlaganja, a čiji vlasnici žele da ih prikažu javnosti. Na osnovu podataka iz baze trebalo bi uraditi studije izvodljivosti za prve tri godine na nivou opšteg fenomena, kao i za odabrane pojedinačne slučajeve.

Marija Dondur je ukazala na tri sadržaja koji bi se morali naći u budućim studijama izvodljivosti. *Predlažem da se za **studiju izvodljivosti**, za koju smatram da je apsolutno neophodna, napravi mali tim koji bi imao dva do tri člana, eksperta, koji bi između ostalog objasnili kolekcionarima sve **pravne mogućnosti** organizovanja i kako mogu da posluju. Drugi problem tiče se **ekonomskog aspekta**. Bilo bi dobro da nam stručnjaci ukažu na mogućnosti ekonomske isplativosti našeg posla. Treći problem je u vezi sa **valorizacijom zbirki**. Moramo da znamo da li one uopšte vrede i koliko vrede* - istakla je Marija Dondur.

Zaključak

Pripremljena izlaganja i veoma konstruktivni predlozi koji su se čuli na okrugom stolu *Razvoj privatnih kolekcija u Vojvodini - osnova za mali i porodični posao*, značajan su doprinos pripremi za mapiranje atraktivnih kolekcija u Vojvodini i izradi studije izvodljivosti u kontekstu

mogućnosti za otvaranje malog i porodičnog posla i obogaćivanja kulturnog života lokalnih zajednica i Vojvodine u celini.

Na to su eksplicitno ukazali i sami rezultati pilot istraživanja: izražena je dobra volja i spremnost vlasnika zbirki/kolekcija da sarađuju sa stručnjacima, ustanovama kulture, kao i sa republičkim, pokrajinski i lokalnim javnim institucijama; postoji raznovrsnost inicijativa, ideja i predloga kao i želja za konkretnim rešenjima, uz umereni optimizam.

Dobru volju i spremnost na saradnju pokazali su i predstavnici državnih organa.

Balkankult fondacija nastaviće da radi na ovom projektu, a konkretni rezultat okruglog stola biće objavljivanje zbornika radova i rezultati pilot istraživanja, koje je urađeno za potrebe ovoga skupa.

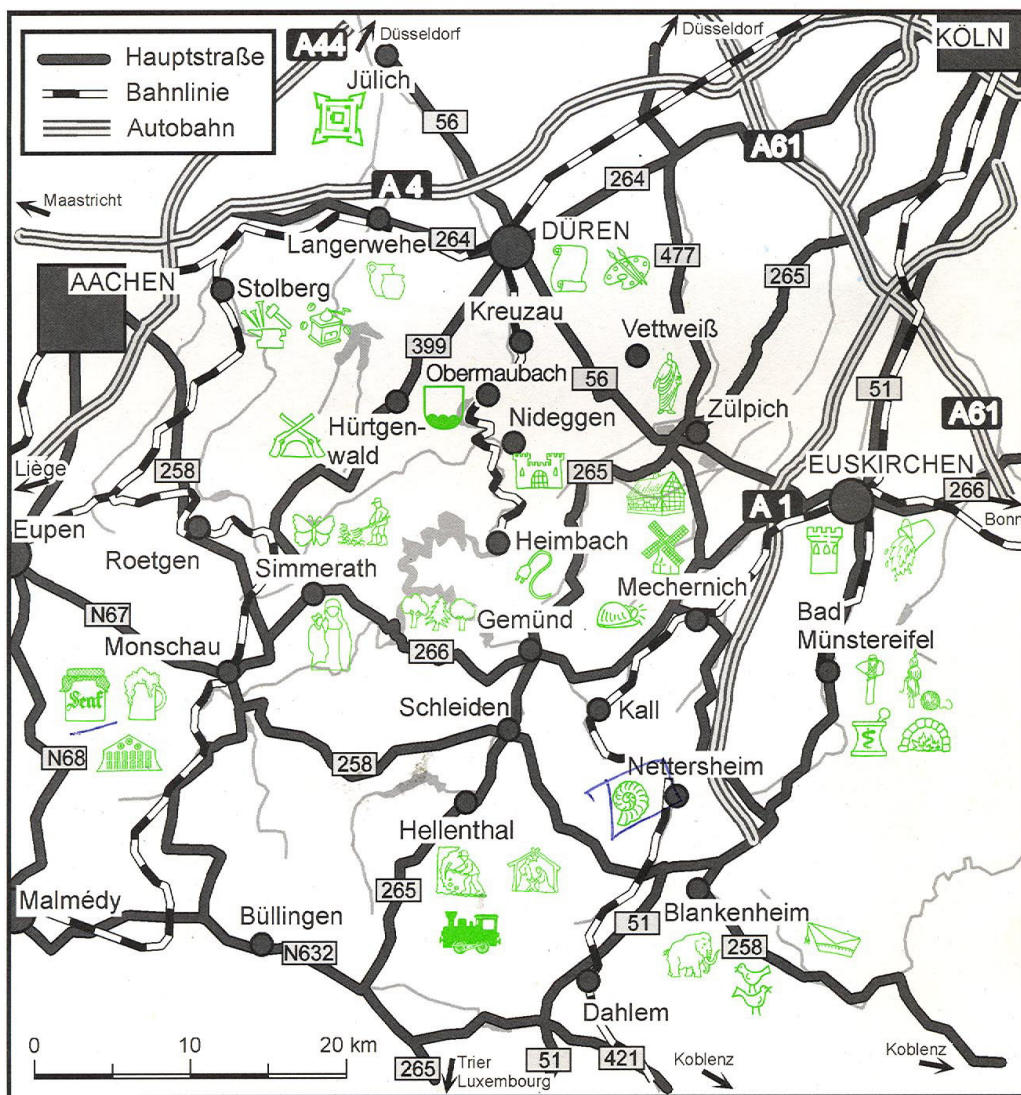
Mediji su na veoma dobar način propratili održavanje Okruglog stola. Informacije i kraći prikazi do sada su se pojavili na više od 10 elektronskih portala, objavljen je kraći tekst u *Politici*, a RTV je prikazale izveštaj sa skupa, kao i intervju sa učesnicima. Posebno je značajno naglasiti da je internet portal za traženje posla *Infostud* vest o skupu postavio kao dobar primer za mogućnost zapošljavanja ljudi u Vojvodini.

RADOVI

Dimitrije Vujadinović, direktor Balkankult Fondacije

PRIMER REGIONALNOG RAZVOJA

KONCEPT RAZVOJA PRIVATNIH MUZEJA U REGIONU AJFEL

Kao primer dobre prakse uzeo sam jedan region koji se prostire između Kelna, Ahena i Diseldorfa. U tom regionu lokalne vlasti su pomogle i pomažu i dalje otvaranje malih privatnih kolekcija, pa je tako oformljeno četrdeset malih muzeja. Oni su vrlo različiti po temama - od malih muzeja senfa, do etno-muzeja, etno-kuća, starih apotekarskih zbirki i posuda smeštenih u jednu staru apoteku... Reč je o regionu Ajfel u Nemačkoj, koji ima deset okruga i 53 opština. Zahvaljujući ovoj inicijativi čitav region je dobio vrlo zanimljivu turističku ponudu.

Smernicama u programu podrške - Ajfel region kulture Mreža kultura & turizam

Cilj aktivnosti mreže „Region kulture Ajfela“ (www.eifel-art.de) jeste predstavljanje Ajfela, sa sve svojim jedinstvenim kulturnim profilom, u centru evropskih kulturnih metropola Ahen, Keln, Koblenz i Luksemburg. U tom regionu, kao što se može videti na mapi, aktivno radi preko 40 malih privatnih muzeja (obeleženi su sličicama) i svi se oni nalaze u manjim mestima i selima. Upravo na njihovoj raznolikosti i brojnosti bazira se “brend” regiona.

Definisanje delatnosti privatnih muzeja u regionu Ajfel

Deset okruga i 53 opštine učestvovalo je u odlučivanju o marketinškoj strategiji za ciljne grupe.

U tom kontekstu urađena je:

- SWOT analiza (jačih i slabih strana)
- Strategija regionalnog razvoja Ajfela
- Razvoj projekata u pojedinačnim programima podrške

Na osnovu profesionalnih analiza jačih i slabih strana razvijaju se strateški plan turizma prema tematskim oblastima do 2015. godine.

Na osnovu profesionalnih analiza jačih i slabih strana razvijen je strateški plan turizma u Ajfelu prema tematski oblastima.

Na ovim osnovama postavljaju se projekti u pojedinačnim programima podrške. Time je osigurano, da se svakom pojedinačnom projektu u zajedničkoj strategiji daju smernica sa ciljem pružanja doprinosa daljnjem razvitku turizma u Ajfel-Ardenima.

Takođe je interesantno da je inicijativa u Ajfelu krenula i od određenih kolekcionara, ali i od regionalne zajednice koja je podržala pojedinačne projekte i programe. Urađena je SWOT-analiza, pa je sve to poslužilo da se uradi plan razvoja turističke ponude za region Ajfel do 2015. godine. Šema je vrlo jednostavna: jedan region - jedan regionalni koncept - regionalni konsenzus. Postavilo se pitanje - ko bi to trebalo da realizuje i kako da se pravno reši? Turistička organizacija Ajfela? Ne. Oni su se vrlo vešto dosetili da se sve organizuje kroz formu GmbH - reč je o neprofitnoj, ali komercijalnoj formi preduzeća.

Realizatori programa

- Osnivači i vlasnici muzeja
- Turistička organizacija Ajfel (privatna neprofitna kompanija) - Eifel Tourismus GmbH
- Mreža kultura & turizam (Netzwerk in Kultur & Tourismus)
- Udruženja prijatelji muzeja (Friends/supporters of the museum)

Napravljena je i zanimljiva struktura. Nigde ne vidite državnu organizaciju koja u tim privatnim kolekcijama i malim muzejima nešto finansira, SVI SU ONI SAMOODRŽIVI. Niko od njih ne ide sa ispruženom rukom ka državi. Uostalom, to naši privatni kolekcionari i ne traže, oni bi za dve-tri godine sami dohodovali za svoj opstanak.

Moto razvoja:

JEDAN REGION – JEDAN REGIONALNI KONCEPT – REGIONALNI KONSENZUS

Najinteresantnije su možda brojke: ovakva delatnost i ponuda na godišnjem nivou donosi regionu Ajfel 500 miliona evra bruto prometa. Naravno da to sve ne dolazi od ovih 40 muzeja, ali je izvesno da su oni značajno tome doprineli.

Danijela Aćimov, sociolog

RAZVOJ PRIVATNIH KOLEKCIJA/MUZEJA U VOJVODINI

Pilot istraživanje

Uvod

Budućnost kulturnih potencijala Vojvodine, u pogledu njihovog razvoja, ogleda se podjednako u unapređenju privrednih i kulturnih subjekata, ali i u njihovoj međusektorskoj saradnji. Nezavisno od političkih i privrednih prilika u zemlji, taj razvoj mora da u središte stavi korišćenje unutrašnjih kulturnih potencijala Vojvodine. Razvoj privatnih kolekcija/muzeja u svom fokusu ima razvoj jednog dela unutrašnjih, kulturnih resursa koji bi u saradnji sa privrednim sektorom mogli da doprinesu razvoju, ne samo u okviru ta dva sektora, već i u okviru rada i socijalne politike. Unapređenjem statusa kolekcija-zbirke koje su u privatnom vlasništvu, moglo bi se pomoći, u smislu zaposlenja, ne samo pojedincima već i njihovim porodicama, jer je često više članova porodice uključeno u očuvanje ovih kolekcija. Porodice koje su spremne da stave na uvid javnosti svoj kolekcionarski imetak mogle bi značajno doprineti zajednici u kojoj žive, kulturološki ili turistički, čime bi pomogle njenu prepoznatljivost.

Privatne zbirke predstavljaju ogroman neiskorišćeni fond. To je čitav blok kulture koji jednostavno ne živi. Odnosno, živi na margini neke naše svesti. U ovom trenutku, na osnovu istraživanja, postoji oko sedamdeset relevantnih privatnih kolekcija u Vojvodini.

Zbirke u privatnom vlasništvu deo su šireg konteksta kolekcionarstva koji se kreće od starih i retkih umetničkih dela, do različitih kolekcija i predmeta za svakodnevnu upotrebu. Te zbirke nisu uključene u život, nepoznate su široj javnosti i nepristupačne, ljubav čoveka koji ih je napravio nije dovoljna.

Tokom 80-tih i 90-tih godina 20. veka u Evropi, zahvaljujući prvenstveno primeni efikasnog kulturnog menadžmenta i pristupu privatnim fondovima, dolazi do osnivanja sve većeg broja privatnih muzeja. U Irskoj je 70% muzeja u vlasništvu države, a 30% su privatni muzeji. U Finskoj, 53% muzeja se nalazi pod pokroviteljstvom lokalne vlasti, 6% pod pokroviteljstvom države, a čak

40% čine privatni muzeji. U Nemačkoj postoji oko 3000 muzeja koji su državno, tj. lokalno vlasništvo, i oko 2000 privatnih muzeja. U Italiji ukupno ima 3500 muzeja, od čega 2500 predstavlja državno vlasništvo, a 1040 nije zavisno od državne vlasti.

Kao značajan trend, uočeno je da danas u savremenoj kuturnoj politici, odnosno ponudi, manji muzeji privlače sve veću pažnju javnosti. Oni su u prilici da diktiraju dešavanja na kulturnoj sceni, posebno u manjim sredinama. Zato je čest slučaj da privatne kolekcije, adekvatno predstavljene, privlače veću pažnju publike od velikih muzeja. U tom smislu, baštinska delatnost jeste sastavni deo programa integralnog razvoja nacionalne, regionalne i lokalne kulturne politike i ekonomije.

Balkankult fondacija već četiri godine radi na promovisanju vrednosti privatnih kolekcija, kao kulturnih resursa u kontekstu privrednog razvoja, ali i na unapređenju položaja u kome su se našle privatne kolekcije i njihovi vlasnici voljni da ih stave na uvid javnosti. To je put koji traga za konkretnim rešenjima, obeležen optimizmom i verom u mogućnost rešavanja problema kroz međusektorsku saradnju, kako unutar tako i između privatnog i javnog sektora.

Istraživanje

Na osnovu sekundarnih izvora podataka¹ i neposrednog uvida na terenu došlo se do podatka da u Vojvodini ima više od sedamdeset privatnih zbirki i kolekcionara koji su u manjoj ili većoj meri poznati u svojim lokalnim zajednicama. Uspeli smo da uspostavimo kontakt sa oko trideset kolekcionara.

Pilot istraživanje je sprovedeno na slučajnom uzorku od deset kolekcionara² sa teritorije Vojvodine i na taj način došlo se do osnovnih informacija, u čijim okvirima su iskazani fenomeni razvoja privatnih kolekcija/zbirki u Vojvodini. S obzirom na mali uzorak ispitanika, podaci do kojih se došlo biće prezentovani u deskriptivnoj formi.

Privatne kolekcije/muzeji u Vojvodini

Teze: raznovrsnost tema, širok spektar građe, konceptualna različitost, programska i organizacijska raznolikost

Odziv i interesovanje kolekcionara za istraživanje je bilo potpuno. Posebno ističemo izraženu otvorenost kolekcionara za razgovor. Uočeno je izuzetno interesovanje za dolazak i aktivno učešće na okruglom stolu. Bilo je i onih kolekcionara koji su se sami javljali i predlagali da i

¹ Sekundarne izvore podataka u ovom slučaju čine novinski članci, podaci o kolekcionarima iz ostalih medija i informacije do kojih se došlo Internet pretragom.

² U pilot istraživanju učestvovali su sledeći ispitanici: Nenad Bjeloš, kolekcionar odlikovanja, Pančevo; Geza Katai, kolekcija predmeta iz pekarstva i etno kuća Katai, Mali Iđoš; Ljubomir Volić, zbirka salašarskih upotrebnih predmeta i etno kuća, Čenej; Dejan Kragić, zbirka istorijskih predmeta, Sremska Kamenica; Vasko Radović, zbirka školjki - malakologija, Ašanja; Željko Komnenić, kolekcija dečijih igračaka, Sremska Kamenica; Bogdan Erdeljan, ispred Muzeja zaboravljenih umetnosti - Manuel, Novi Sad; Marija Dondur, zbirka više kolekcija u okviru Imanja Vizić, Begeč; Svetozar Kačar, kolekcija narodnih nošnji i nakita koji ga prate, Čelarevo; Marija Bugarski, Bonsai park- kolekcija «žive umetnosti», Vrdnik.

njih obuhvatimo istraživanjem. Iskazano interesovanje, svakako je važan pokazatelj koji govori o spremnosti tih ljudi da se aktivno uključe u procese koji bi omogućili da se dođe do konkretnih pomaka u rešavanju njihovog statusa.

Raznovrsnost tema i tipova kolekcija

Kolekcije u Vojvodini odlikuje raznovrsnost, kako u pogledu građe i prikupljenih artefakata, tako i u konceptualnom okviru na kome se temelje.

Radi se o veoma širokom spektru građe i prikupljenih artefakata, a takođe se uočava različitost konceptualno-organizacionih okvira samih kolekcija. Ništa nije manja raznolikost programskih i organizacionih vizija vlasnika, kada je reč o predstavljanju njihovih kolekcija.

U ovom bogatstvu i raznovrsnosti koja nas je na terenu zatekla, može se izdvojiti nekoliko grupa kolekcija prema tržišnim kriterijumu. Na prvom mestu su kolekcije koje se odnose na prikupljanje artefakata lepih umetnosti, ordenja i slično i one imaju vrednost po sebi.

Značajan je i broj kolekcija koje u fokusu imaju konceptualne vrednosti kao što su prikupljanje upotrebnih predmeta. Među njima postoji veliki broj zbirki/kolekcija neposredno vezanih za privredne grane i zanatstvo, kao što su pčelarstvo, pekarstvo, duvan i prerada davana, salašarski upotrebnih predmeta, zbirke starih alata i mašina u poljoprivredi, ali i radio aparata, traktora i drugo.

Jedan deo kolekcija odnosi se na prikupljanje i očuvanje prirodnih retkosti. Tu su se našli parkovi sa retkim biljnim ili životinjskim vrstama, poput Bonsai parka – koji nosi naziv «park žive umetnosti» ali i nekoliko zoo vrtova. Njihovi osnivači imaju isti interes kao i ostali kolekcionari - da svoje višegodišnje zalaganje i rad izdignu na nivo prepoznatljivosti u lokalnoj i regionalnoj sredini kao i da dobiju mogućnost i podršku da osnuju prirodnjački privatni muzej.

Među kolekcionarima se uočava trend da neki od njih stvaraju kolekcije koje se izlažu u sklopu veoma popularnih etno kuća ili salaša i vrlo često su deo nekog komercijalno – ugostiteljskog objekta. Radi se obično o eksponatima koji najčešće nemaju veliku tržišnu vrednost, pa su pogodni za izlaganje u takvim ambijentima. Mogli bismo ih svrstati u zbirke koje su u funkciji komercijalnih ciljeva.

Širok spektar građe i prikupljenih artefakata

Brojnost samih zbirki takođe se kreće u velikom rasponu: one imaju od 100 do 15 000 predmeta, mada se, u proseku, najčešće nalazi oko 3000 predmeta, po kolekciji.

Vreme koje su ovi kolekcionari uložili u izgradnju i sakupljanje postojećih zbirki i kolekcija je u proseku trideset godina, odnosno od šezdeset godina kao najduže vreme kontinuiranog prikupljanja zbirke, do deset godina koliko je najkraće vreme koje je kod ispitanika identifikovano. Podatak zavređuje posebnu pažnju, jer ilustruje istrajnost i upornost kolekcionara, kao i kontinuirano zalaganje na očuvanju kulturnih vrednosti.

O samom nastanku zbirki važno je napomenuti da je većina ispitanika izjavila da su se kolekcionarstvom počeli baviti uz nekog od članova uže porodice. To govori u prilog tome da je ova

aktivnost vezana za porodične vrednosti i kao takva predstavlja dobru osnovu da preraste u porodični posao. Zanimljivo je da je jedan ispitanik naveo da se ovim poslom bavi «iz revolta prema lošem odnosu prema nacionalnom i istorijskom nasleđu» što svakako predstavlja autentičan motiv za bavljenje kolekcionarstvom.

Različitost konceptualno-organizacionih okvira

Različitost u konceptualno-organizacionim okvirima kolekcija predstavlja dodatnu dimenziju njihove vrednosti. Iako se ponekad čini da dva kolekcionara sakupljaju iste artefakte, njihov prilaz tim predmetima učiniće da se stekne utisak neponovljivosti svake od zbirke. Svaki od kolekcionara podstaknut je različim motivima i iz raznih pobuda održao je svoju kolekciju. Kroz njihovu priču o kolekciji, bilo da je edukativna ili anegdotska, dobija se posebna dimenzija koja potencijalnom posetiocu budi pažnju i radoznalost.

Programska i organizacijska raznolikost

Gotovo svi kolekcionari su govorili o određenim planovima u vezi sa svojim zbirkama. Često ti planovi, u pogledu organizacije, uključuju i pojedine ili sve članove njihovih porodica, na očuvanju i uvećanju zbirke. Ipak, i u ovom delu može se sresti mnoštvo ideja. One su manje ili više finansijski zahtevne i rezultat su višegodišnjeg razmatranja, a kreću se između ambicioznosti i optimizacije predstavljanja kolekcije i troškova za njihovo očuvanje.

Afirmacija privatnih kolekcija/muzeja u Vojvodini

Teze: spremnost za posao, strast i optimizam, programsko uobličavanje, želja za afirmacijom, otvorenost za partnerske odnose

Posebna pažnja u pilot istraživanju posvećena je afirmaciji privatnih kolekcija i nastojanjima njihovih vlasnika u vezi sa tim. U pogledu postavki, većina ispitanika je izjavila da nema uslove za stalnu postavku. Najčešće ih pokazuju isključivo na zahtev gostiju ili drugih zainteresovanih posetilaca. Ipak, manji deo kolekcionara je imao priliku da zbirke prezentuje široj javnosti i to uglavnom u okviru nekih manifestacija (najčešće kulturnih ili turističkih, npr. Noć muzeja), ili prilikom proslava nekih godišnjica (saveza ili društava sa kojima su sarađivali, npr. folklornih društava, na proslavama Dana izviđača i sl.).

Spremost kolekcionara da samostalno razvijaju posao

Kada je reč o uslovima kojima trenutno raspolažu, za organizovanje stalne postavke kolekcije/zbirke, većina ispitanika je izjavila da nema adekvatan prostor. Mali broj izjavljuje da su uspeli da obezbede prostor. Svi ispitanici koji imaju kakav-takav prostor za prikazivanje i izlaganje kolekcija, obezbedili su ga koristeći deo svog porodičnog imanja ili kuće u tu svrhu.

Među većinom ispitanika koji su izjavili da trenutno nemaju adekvatan prostor, značajno je istaći da su gotovo svi oni izjavili da su pokušavali, u više navrata, da ga obezbede.

U pogledu procene koliko je ljudi imalo priliku da vidi njihove zbirke/kolekcije, došlo se do podatka da većina kolekcionara nema uvid, kao ni evidenciju o tome, pa čak ne mogu ni da procene koji je to (okvirno) broj posetilaca.

Strast i optimizam za očuvanje i budućnost kolekcija

O tome koliko strasti i energije pojedini kolekcionari ulažu svakako govore i podaci vezani za publikovanje i objavljivanje radova o kolekcijama. Tako smo došli do podatka da je jedna ispitanica napisala knjigu o kolekcionastvu kojim se bavi, druga je napisala projekata kako zamišlja budućnost svoje zbirke, a nekoliko ispitanika je istaklo da su pisali monografije, članke, pa čak i objavljivali naučne radove. Zanimljiva je i ideja jednog od ispitanika koji planira da o svakom predmetu koji poseduje napiše priču - o tome kako je do njega došao, gde je sve odlazio u potragu za predmetima i kakve je sve ljude tom prilikom sretao.

Određeni kolekcionari, nemaju sreću da u svojoj neposrednoj blizini imaju osobu koja bi sa podjednakom predanošću i strašću nastavila da se bavi kolekcionarstvom. Oni strahuju da će posle njih, ukoliko im se u bliskoj budućnosti ne pomogne od strane javne uprave ili kulturnih institucija, njihova kolekcija završiti na nekoj buvljoj pijaci. Na taj način ne samo da bi se njihov trud i zalaganje obezvređili, već bi cepkanjem i rasparčavanjem zbirke u celini bila narušena i sama vrednost predmeta koje su sakupili.

Određeni broj kolekcionara uspeo je da svoj rad predstavi i afirmiše kroz saradnju sa filmskom produkcijom. Nekoliko kolekcionara ponosno je izjavilo da su ustupali delove kolekcija za potrebe smimanja filma ili nekih dokumentarnih emisija.

Deo kolekcionara koristi i elektronsko predstavljanje putem veb sajta. Ovo je posebno aktuelno i važno kod kolekcionara koji svoje zbirke prikazuju u sklopu etno kuća ili salaša, dakle uz neki vid komercijalno-ugostiteljskih usluga.

Programsko uobličavanje i adaptacija izložbenog prostora

Mogućnosti za afirmaciju kolekcija određeni broj ispitanika je prepoznao u tome da svoje zbirke/kolekcije izlažu u sklopu nekih od postojećih kulturnih ili turističkih lokacija, kao što su parkovi prirode ili prirodnjački instituti, zatim u sklopu nekih turističko-ugostiteljskih kompleksa, edukativnog centra ili uz adekvatnu zanatsku delatnost. Ovi ispitanici smatraju da bi takvi kompleksi/objekti bili dobar okvir u kome bi privukli pažnju i da su to područja gde su oni spremni da rade, prikazuju zbirke/kolekcije i privuku pažnju zainteresovanih i turista.

Želja za afirmacijom u lokalnoj sredini

Kod svih ispitanika uočena je želja za prepoznatljivošću u lokalnoj sredini. Izražena je i spremnost za programsko uobličavanje i adaptaciju izložbenog prostora na način koji bi bio u skladu sa sredinom u kojoj žive i neguju svoje kolekcije.

I pored svih problema, uočena je velika spremnost i volja kolekcionara da samostalno razvijaju svoje zbirke/kolekcije, kao i velika strast prema kolekcijama. Jedan ispitanik je naglasio:

«Naša ciljna grupa su deca, i mi želimo da kada dođu na naše imanje, osim što imaju priliku da vide sve izložbe koje ovde postoje, dobiju i prostor gde mogu jedno vreme da borave, bilo da je to prostor za igru ili odmor. Ali rado bismo, uz pomoć lokalne uprave, izgradili prostor koji bi služio za edukaciju, školu u prirodi ili slično».

Otvorenost za razvijanje partnerskih odnosa

Što se tiče saradnje sa stručnjacima iz kulturnih institucija i naučnim radnicima (muzeji, instituti, fakulteti, galerije...), ona je prisutna u značajnoj meri, prema rečima ispitanika, ali uglavnom se kreće u okvirima kulturne i stručne ekspertize. Dakle, najveći nedostatak i dalje ostaje u okvirima ekonomske i pravne struke, i to je jedan od ključnih problema na koje treba obratiti posebnu pažnju.

U pogledu saradnje sa predstavnicima javnog sektora, (misli se tu podjednako na predstavnike lokalnih (opštinskih), pokrajinskih i republičkih institucija), velika većina ispitanika se izjasnila da su sami inicirali saradnju. Tačnije, oni su im se obraćali, predlagali, tražili pomoć ili nudili konkretne nacрте i rešenja. Ilustracije radi, ispitanik koji je vlasnik zbirke školjki (malakologija) je izjavio: «Predlagao sam da se moja kolekcija izloži u neposrednoj blizini Obedske bare, u zgradi koja je sasvim blizu i gde je smešteno preduzeće koje se bavi njenim održavanjem. Pouzdano znam da ta zgrada nije u potpunosti iskorišćena i smatrao sam da bi to bila prikladna lokacija, da bih time doprineo i ovom preduzeću i očuvanju svoje kolekcije».

I drugi ispitanici su imali konkretne predloge koje su iznosili predstavnicima javnog sektora, ali od tog broja većina je izjavila da njihove inicijative nisu dale pomake. Mali broj ispitanika je izjavio da su uspeali, na osnovu ovakvih pregovora, da sebi obezbede mesto u okviru lokalnih turističko-kulturnih manifestacija i na taj način doprinesu prepoznatljivosti lokalne sredine.

Najčešće su pregovarali sa lokalnim vlastima. Kolekcionari su, između ostalog predlagali da im se na korišćenje ustupi prostor koji je u društvenom vlasništvu. Deo ispitanika je rekao da su predlagali u lokalnim sredinama da svoje zbirke pridruže (lokacijski) već postojećim muzejima.

Mapiranje problema i teškoća

Teze: Endogeni (unutrašnji) problemi – nedovoljna informisanost, nedostatak uvida u načine afirmacije, neartikulisanaost programa, nedostatak veštine menadžmenta

Eksterni (spoljašnji) problemi – zakonska regulativa, administrativne prepreke, nezainteresovanost javnog sektora.

Endogeni (unutrašnji) problemi

Kada je reč o načinu na koji su spremni da se registruju, uočeno je da kod ispitanika postoji neinformisanost o mogućnostima. Odnosno većina ispitanika ne zna koje su sve mogućnosti imaju u pogledu formalno-pravne registracije i šta one za njih pretpostavljaju (podrazumevaju).

Kod ispitanika je evidentna čitava terminološka zbrka u vezi registracije. Nepostojanje adekvatnog formalnog okvira, obzirom da se u pravnom smislu ne mogu registrovati kao privatni muzej, kao i

nedovoljna informisanost o načinima na koji bi ipak mogli da funkcionišu kao privatni muzej - čine probleme u nastojanjima kolekcionara da prevale put od fizičkog ka pravnom licu.

Ilustracije radi, kao NVO ili kao fondacija spreman je da se registruje znatan broj ispitanika. Većina ispitanika ne zna koje su im mogućnosti i obaveze u tom slučaju. Određeni broj ispitanika nije imao podatak da bi im registrovanje kao fondacija omogućilo da posluju i razvijaju svoju delatnost kao privatni muzej – sem što se u formalnom pogledu ne bi tako nazivali.

Ovo svakako ukazuje na potrebu za ekspertskom pomoći, ne samo u pogledu pravno-formalne već i ekonomske informisanosti. Pojavljuje se i potreba da se kolekcionarima ukaže na sve relevantne načine u ostvarivanju prava. Izvesna je potreba za edukacijom kako da od zbirke koju poseduju naprave biznis na samoodrživim osnovama.

Eksterni (spoljašnji) problemi

Kada je reč o iznalaženju adekvatnog rešenja za budućnost i stalnu postavku zbirke, kolekcionari su nailazili na administrativne prepreke i zakonska ograničenja, kao što je npr. da privatno lice ne može da dobije sredstva iz javnog budžeta, iako je osnovni motiv za dobijanje sredstava očuvanje zbirke od kulturnog značaja. Ove i druge nepovoljne okolnosti, dale su nepovoljan bilans: nije došlo do realizacije inicijativa kolekcionara i sve se završavalo na razgovorima i pregovaranju.

Kao moguće razloge za izostajanje konkretne pomoći i podrške od strane javnog sektora, ispitanici najčešće navode nezainteresovanost javnog sektora, zakonske prepreke i administrativne (komplikovane) procedure, potom nerazumevanje od strane javnih ustanova kulture i njihovo doživljavanje privatnih kolekcionara kao konkurenata. Navodi se i zakonska neusklađenost u odnosu na evropski razvijene države što stvara dodatne probleme oko očuvanja, održavanja i uvećanja zbirke/kolekcije.

Kao najbitniju promenu koja se očekuje u radu javnih sektora prema njima i njihovoj poziciji, kolekcionari pominju pre svega zakonodavnu regulativu. Ona bi obezbedila da privatna lica koja se bave kolekcionarstvom, negovanjem i očuvanjem kulturnih dobara i nacionalne baštine, odnosno da njihov rad i njihove zbirke/kolekcije budu pod nekim vidom društvene zaštite.

Gotovo svi smatraju da bi im to, konkretno, najbolje bilo obezbeđeno ili nekim vidom budžetske povlastice (da mogu da konkurišu za dodelu sredstava iz budžeta namenjenog kulturi, turizmu ili razvoju lokalnih zajednica), ili pak, da ukoliko svoje kolekcije izdržavaju prilikom sredstava iz neke privredne ili zanatske oblasti, budu jednim delom izuzeti od fiskalne politike, kroz umanjenje poreza, benefite ili slično.

Na ovaj način, većina ispitanika je iznela stav da od države očekuju da im izađe u susret, putem izgradnje dugoročnog partnerstva i saradnje koja bi uključila podjednako i privatni i društveni sektor. Jedan od ispitanika je rekao: «Nas država na neki način treba da zaduži - tako što će sa nama ući u neku vrstu partnerskog odnosa! Trebalo bi da nam pomogne, npr. tako što bi nam obezbedila prostor, a nas zadužila da radimo na očuvanju kolekcije, upravljamo njenim

očuvanjem, kao zbirke od nacionalnog ili kulturnog značaja. Trebalo bi da nas zaduži da koristimo našu zbirku u cilju edukacije dece i mladih i na taj način doprinosimo svojoj zajednici.»

Zaključak - perspektive

Rezultati su usmereni u pravcu definisanja uslova i kriterijuma održivog razvoja mešovite ekonomije u sektoru proizvodnje i pružanja usluga kulturnih industrija. Istaknut je i značaj procesa decentralizacije kulturne produkcije, jačanje lokalne ekonomije kroz kreiranje integrisanih lanaca vrednosti kulturnih industrija.

Izvesno je da među kolekcionarima postoji pozitivno usmerenje i dosta afirmativnih stremljenja i želje da se urade konkretni pomaci. Ne nedostaje ni energija da se ove zbirke zaštite, registruju i nađu na turističkim i kulturnim mapama, i tako doprinesu dobrom glasu lokalnih sredina i podstaknu druge pojedince zainteresovane da rad posvete očuvanju kulturne baštine i negovanju nacionalnog blaga. Tokom pilot istraživanja nametnuo se opšti utisak da je izražena dobra volja i spremnost vlasnika zbirki/kolekcija da sarađuju sa stručnjacima, ustanovama kulture kao i sa republičkim, pokrajinskim i lokalnim institucijama. Postoji raznovrsnost inicijativa, ideja i predloga, kao i želja za konkretnim rešenjima uz umereni optimizam.

prof. dr **Goran Petković**, državni sekretar za turizam, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja
mr **Renata Pindžo**
Ivana Veljković

EKONOMSKA OPRAVDANOST RAZVOJA MUZEJA I PRIVATNIH KOLEKCIJA KAO TURISTIČKIH RESURSA

Najveći broj naprednih zemalja shvata značaj povezivanja ekonomske politike, politike razvoja kulture i turizma. Poznato je da muzeji, kao baštinske ustanove, predstavljaju specifičan kulturni resurs za razvoj turizma svake zemlje i osnov za sticanje konkurentne prednosti u odnosu na druge turističke destinacije. Dragocenost kulturnog nasleđa se ogleda u muzejskoj ponudi, privatnim kolekcijama. uključujući stare i retke zbirke umetničkih dela, te različite zbirke predmeta za svakodnevnu upotrebu. Muzejske postavke prikazuju protekle periode, zaboravljene zanate, predmete i posetiocima omogućavaju da osete duh prošlih vremena i života ranijih generacija.

Muzejski sistem svake zemlje čine brojni elementi koji, pored ostalog, imaju različiti uticaj na razvoj nacionalne, regionalne ili lokalne ekonomije. Tako na primer, prestižni i u svetu najpoznatiji muzeji poput Luvra u Parizu, Koloseuma u Rimu predstavljaju resurs za razvoj turističke delatnosti zasnovane na ekskluzivnosti. Njihova komparativna prednost se zasniva na kulturnoj, istorijskoj atrakciji, ali i savremenim elementima. Oni podrazumevaju sadržaje koji mogu da zadovolje specijalne zahteve i potrebe posetilaca (kao što su liftovi za osobe sa posebnim

potrebama, tehnička pomagala, razvijena prodaja suvenira, dostupnost kafića i restorana i drugo), kao i prostrano uređene parkove koji ih okružuju.

U situacijama kada se o kulturnom nasleđu, pre svega, muzejima i zbirkama privatnih kolekcija u Srbiji govori gotovo isključivo u kontekstu njegove ugroženosti i zanemarenosti, neophodan je planski pristup razvoja i promocije. Postojeće kolekcije u Srbiji su impresivnije nego uslovi u kojima su izložene. Ipak, ne treba zanemariti značaj privatnih kolekcija, kako sa aspekta brojnosti, tako i njihove vrednosti. Kao što je već poznato, u ovom trenutku, postoji više od pedeset vrednih, privatnih kolekcija u Vojvodini, koje nisu poznate široj javnosti, niti uključene u kulturni i turistički život. U tom smislu bi bilo korisno uvođenje novih muzejskih sadržaja u turističku ponudu Vojvodine, uz pravnu podršku države. Cilj treba da bude da kolekcije uđu u kulturni život i da njihovo izlaganje postane oblik preduzetništva u našoj sredini. Međutim, ustanove kulture u Srbiji koje se bave kulturnim nasleđem suočavaju se sa brojnim problemima. Zastareli i neusaglašeni zakoni, pravna ekspertiza, posebno u pogledu primene brojnih, komplikovanih propisa, ekonomska valorizacija, kategorizacija kulturnih objekata i nedostatak finansijskih sredstava predstavljaju ključne probleme. Oni onemogućavaju dalji razvoj kulturne politike, a time i kulturnog nasleđa u skladu s novim zahtevima vremena i međunarodnim standardima.

Podsećanja radi, sedamdesetih godina prošlog veka je započet opsežan posao izrade međunarodnih pravnih instrumenata i standarda u cilju regulisanja integralnog pristupa kulturnom i prirodnom nasleđu. Od usvajanja UNESCO konvencije o zaštiti kulturnog i prirodnog nasleđa³, kao najznačajnijeg sporazuma tog vremena, do danas je usvojeno još nekoliko važnih međunarodnih standarda. Poslednji među njima je Okvirna konvencija Saveta Evrope o vrednosti kulturnog nasleđa za društvo iz 2005. godine, koja pitanja standarda pomera u pravcu uključivanja nasleđa u oblast razvoja društva i socijalne kohezije.⁴ Mnogi od ovih standarda u Republici Srbiji nisu bili usvojeni, a važno je reći, neki od usvojenih nikada nisu bili dosledno primenjivani. Neusklađenost propisa naše zemlje sa svim evropskim konvencijama u toj oblasti, ali i zastarelost zakona, koji onemogućavaju uspostavljanje standarda u čuvanju i zaštiti nasleđa, nije više predmet interesovanja samo stručnjaka u toj oblasti, već spada u pitanja opštih ljudskih prava i očuvanja životne sredine. Kulturna i prirodna baština predstavlja neprocenjivo i nezamenljivo blago za svaku naciju i čovečanstvo u celini, a njen gubitak, kroz propadanje ili nestajanje, osiromašuje ceo svet.

Zbog izuzetnih kvaliteta i univerzalnih vrednosti, kulturna nasleđa zavređuju brigu i zaštitu od opasnosti, koje ih sve više ugrožavaju. Na Listi svetske baštine trenutno se nalaze 890 dobara, i to kulturnih, prirodnih i mešovitih (prirodnih i kulturnih) dobra u 148 država članica.⁵ Da bi bili uključeni u Listu svetske baštine, lokaliteti moraju biti od izvanredne univerzalne vrednosti i ispunjavati bar jedan od deset kriterijuma za selekciju. Preliminarna lista je sačinjena od popisanih dobara, koje svaka država potpisnica namerava da razmotri za nominaciju na Listu svetske baštine tokom sledećih godina. Na preliminarnoj listi Srbije za svetsku kulturnu i prirodnu baštinu UNESCO

³ Konvencija o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine, 16. novembar 1972. godina, Pariz.

⁴ Okvirna konvencija Saveta Evrope o vrednosti kulturnog nasleđa za društvo, 27. oktobar 2005. godina. Far.

⁵ Od aprila 2009. godine, 186 država je ratifikovalo svetsku konvenciju o kulturnoj baštini.

upisana su sledeća područja: Gamzigrad, nacionalni parkovi „Đerdap“, „Tara“ i „Šar-planina“, specijalni rezervat prirode „Deliblatska peščara“ i spomenik prirode „Đavolja varoš“.⁶

S druge strane, pravna ekspertiza vezana za brojne komplikovane i besmislene procedure ograničava trgovinsku razmenu i prezentaciju kolekcija, posebno u oblasti međunarodne i međumuzejske saradnje. S tim u vezi je započeta, dugo najavljivana, redukcija propisa, poznatija kao „giljotina propisa“. Cilj ovog procesa je stavljanje van snage suvišnih, bespotrebnih i komplikovanih propisa, čime će se rasteretiti pravni sistem i ostvariti značajne uštede u poslovanju.

Za potrebe reforme propisa, prošle godine je оформljena Jedinica za sveobuhvatnu reformu propisa (JSP) pri Vladi Republike Srbije, sastavljena od tima stručnjaka koji ima obavezu da analizira sve propise koji, direktno ili indirektno, opterećuju poslovanje privrede u Srbiji. Zamišljeno je da оформljena jedinica ostane stalno telo pri Vladi i da ovaj projekat preraste u stalnu aktivnost. Od svih zainteresovanih subjekata, a u ovom slučaju, posebno od kolekcionara, vlasnika zbirki i izlagača se očekuje da upute konkretne predloge tome koje propise ukinuti ili kako neke propise modifikovati.⁷

Sagledavanje ekonomskog potencijala muzeja, odnosno njihove ekonomske isplativosti predstavlja posebnu problematiku proisteklu izmenjenim ekonomskim uslovima, brojnim problemima u radu muzeja i zavoda za zaštitu, te planiranim i aktuelnim adaptacijama zgrada, muzejskih prostora, postavki i pokretnih izložbi. Slična je situacija sa dvorcima u Vojvodini. Postoje dvorci koji su decenijama napušteni i bez namene, propadaju čekajući status i vlasnike, čime je ekonomska isplativost dovedena u pitanje. Trenutno, četiri dvorca imaju status kulturnog dobra i od izuzetnog su značaja. Reč je o Patrijaršijskim dvorima dvorcu „Ilion“ u Sremskim Karlovcima, Vladičanskom dvoru u Vršcu i Novom Sadu i dvorcu porodice Dundžerski u Čelarevu. Neki od ovih dvoraca, pod određenim uslovima, mogu biti razmatrani kao smeštajni, ugostiteljski kapaciteti, ali i kao objekti za izlaganje kolekcija i zbirki. Većina preostalih su objekti od velikog kulturno-istorijskog značaja. dok su ostali evidentirani kao značajna kulturna dobra, a neki još uvek čekaju utvrđivanje statusa.

Krajem prošle godine je započeta obnova nekoliko dvoraca i očekuje se da će ih novi vlasnici preurediti u luksuzne turističke objekte. Sjajan primer dvorca, koji ima veliki turistički potencijal, a o kome se ne brine na adekvatan način, je dvorac Karačonji. U nedavno završenom Master planu turističkog razvoja mesta Novo Miloševo, prezentovana je ideja da se aktivira odnosno revitalizuje ovaj dvorac i privede u turističke namene. Svojim arhitektonskim rešenjem čini jedan od retkih spratnih rezidencijalnih objekata. u klasičnom stilu. Dvorac Karačonji, kao spomenik kulture od velikog značaja, predstavlja potencijal koji bi mogao biti iskorišćen u turističke svrhe, čineći jedinstvenu ponudu kroz svoju bogatu istoriju. Ono što međutim treba imati u vidu, je zaključak ekonomske analize, koji ukazuje da sam za sebe, ovakav objekat teško može biti

⁶ Zvanična Interiet prezentacija UNESCO World Heritage Centre, www.vvhc.unesco.org.

⁷ Predloge dostavljati na sledeću adresu: Sveobuhvatna reforma propisa, Bulevar kralja Aleksandra 15, 11000 Beograd ili na e-mejl adresu: office@srp.gov.rs

isplativ, posebno ne u prvoj fazi realizacije. Naime, ovakvi objekti zahtevaju skupu konzervatorsku projektnu dokumentaciju, velika ulaganja u radove na revitalizaciji i opremanju objekta. Često, sama struktura objekta ne dozvoljava optimalnu upotrebu prostora, zahteva visoke troškove eksploatacije (na primer, zagrevanje). Stoga, pored prvobitne visoke privlačnosti, ekonomska eksploatacija spomenika kulture vrlo teško može biti komercijalno isplativa.

Nadalje, nepotpuna plansko-projektna dokumentacija, nepostojeća baza podataka, i povremene krađe, predstavljaju još neke od problema budućeg kulturnog razvoja i promocije kolekcija lokalnih sredina. Nestabilni ekonomski uslovi u Srbiji i nedovoljna motivisanost budžetskih ustanova kulture su uticali da nedostatak sredstava planiran za razvoj i promociju muzeja i privatnih kolekcija, čeka da bude dotiran od javne uprave, umesto da se nadoknadi dodatnim angažovanjem stranih i domaćih donatora. Država uz podršku institucija kulture treba da nastoji da promeni ambijent i uvaži svaku donaciju koja omogućava obnovu muzeja i drugih kulturnih vrednosti u Srbiji.

U cilju ukazivanja na moguće načine za rešavanje problema, ističe se potreba za usklađivanjem propisa u oblasti privatnog kolekcionarstva, pronalaženja novih izvora finansiranja i promocije kulturnog nasleđa. Poreske olakšice, krediti za ulaganje u razvoj (privatnih) muzeja i drugi izvori finansiranja, kao što su donatorstva i evropski fondovi, predstavljaju samo neke od mogućnosti za pribavljanje sredstava. Polazeći od situacije u kojoj se trenutno nalaze muzeji u Vojvodini, kao kulturna dobra od nacionalnog značaja, ističe se neophodnost usklađivanja pravne regulative u oblasti kulture (Zakon o kulturi, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Zakon o zadužbinama i fondacijama i brojne procedure i drugi prateći zakoni) uz koordinaciju javnog, privatnog i društvenog sektora i definisanje uloge ministarstava koja su nadležna za oblast kulture i kulturnog nasleđa.

Na kraju, treba napomenuti da Sektor za turizam, u okviru Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja i Turistička organizacija Srbije doprinose razvoju i promociji najvećeg broja projekata iz oblasti kulture, kao i razvijanju svesti o njihovom postojanju i značaju. Najznačajniji projekat, najavljen za 14. decembar 2009. godine, je otvaranje Vizitorskog centra Carske palate Sirmijuma u Sremskoj Mitrovici. Objekat je od velike istorijske i kulturne važnosti, jer su njegovom izgradnjom zaštićeni ostaci Carske palate iz 3. i 4. veka. Arhitektonsko rešenje je prilagođeno obliku lokaliteta, a posetioци će imati jedinstvenu priliku da posete lokalitet i sagledaju ostatke palate i mozaike. Otvaranje Vizitorskog centra Sirmijum svojom ponudom treba da privuče posetioce i time aktivira lokalnu regiju kako bi celokupna postojeća kulturna ponuda u Vojvodini dobila nove sadržaje. To je sa aspekta kulture, turizma i ekonomije od izuzetne važnosti za Srbiju i Vojvodinu kao regiju.

Treba imati u vidu činjenicu da muzeji i muzejski prostori žive onoliko koliko uvažavamo njihov potencijal i koliko kreativnosti i invencije iskazujemo u predstavljanju kulturnog blaga koje, na taj način, postaje deo sadašnjeg vremena i osnov za budućnost. Stoga, podsticanje ekonomske održivosti kulturne baštine počiva na obezbeđenju adekvatnih uslova i pretpostavki za dugoročni održivi razvoj kulturnog sektora. Razvoj preduzetništva u kreativnim industrijama i različiti oblici

podrške ne treba da budu zasnovani isključivo na ekonomskim argumentima. Aktivna uloga države treba da se ogleda u mogućnostima stvaranja uslova u kome će njene kulturne specifičnosti, ambijentalne, etnografske i umetničke vrednosti i izgrađene atraktivnosti postati vidljive i prepoznatljive. U tom smislu, državna pomoć se treba tražiti za predstavljanje ovih postavki domaćoj i stranoj javnosti.

mr **Hristina Mihić**, prof. Visoke ekonomske škole u Novom Sadu

PRIMER IZRADE BIZNIS PLANA PRIVATNOG MUZEJA

Da je ekonomska isplativost privatnih kolekcija moguća, dokazano je u pilot projektu koji je sam konkretnom primeru Muzeja igračaka iz Sremske Kamenice uradila. Rezultati tog istraživanja su pokazali da bi uz jednokratno ulaganje od 13.000 evra i pokrivanje početnih režijskih troškova od 3.000 evra, izložena kolekcija bi već za oko šest meseci bila samoodrživa, a sekundarni prihodi šire zajednice proračunati su na između 300.000 i 400.000 evra godišnje.

Kada je reč o pravnoj regulativi, važno je istaći da većina kolekcionara predstavlja predmete upotrebne, a ne velike umetničke vrednosti. Većina tih kolekcija nije sistematizovana, niti ima prateću dokumentaciju za izlaganje. Na osnovu prethodnog razgovora, pre dve godine u Vukovoj zadužbini, mogla bi se izdvojiti tri prisutna problema u ovoj oblasti - prostor, zatim način upravljanja tim kolekcijama i obezbeđivanje finansijskih sredstava za prostor i kategorizaciju predmeta. Bitno je uraditi i analizu finansijske održivosti promocije i pokazivanja, eksploatacije tih kolekcija.

Uradili smo pilot-projekat, zapravo studiju izvodljivosti kolekcije igračaka iz Sremske Kamenice gospodina Komnenića. Istraživanje je urađeno sa pretpostavkom mogućnosti da se njegova kolekcija dečijih lutaka, vredna 130.000 evra, izloži u postojećem Muzeju Jovana Jovanovića Zmaja u Sremskoj Kamenici, gde inače dolaze i naši i strani posetioци. U analizi strukture početnih troškova došli smo do toga da je za investicione troškove potrebno od 10.000 do 13.000 evra za izlaganje kolekcije od 3.000 predmeta. Tu smo uračunali i potrebna halogena svetla, video-bimove, računare i programe za veb-prezentaciju...

Sve kolekcije bi trebalo uključiti u akcione turističke aranžmane, dakle imati ih kao jedan aspekt turističkih paketa koji se nude i strancima i domaćim turistima.

Najveće garancije su same kolekcije. Zanimljivo bi bilo videti da li se kod ulaganja sredstava države u oblast kulture, proverava kredibilitet pojedinaca i institucija u drugim oblastima? Drugim rečima, postoji uvek izvesno nepoverenje i sa jedne i sa druge strane, i sa strane države, ali i kolekcionara. Zato bi se moralo postupati sistemski. Trebalo bi uraditi studiju izvodljivosti za prve tri godine za neke kolekcije koje bi se mapirale kao zanimljive, a potom proveriti i rejting tih kolekcionara....

Smatra da je važno da se privatne kolekcije moraju razdvojiti po kriterijumima koji bi podrazumevali da se vrednuju na osnovu samih predmeta, kao što su umetničke i na one koje se vrednuju

konceptualno, zatim na one koje su sistematizovane i koje imaju valorizaciju njihove vrednosti, pa na osnovu toga da se sagledaju mogućnosti privatnih kolekcija u Vojvodini.

Milica Vračarić, direktorka agencije za regionalni razvoj malih i srednjih preduzeća, Alma Mons d.o.o.

RAZVOJ PRIVATNIH KOLEKCIJA/MUZEJA U VOJVODINI - OSNOVA ZA MALI PORODIČNI POSAO - INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RAZVOJ PREDUZETNIŠTVA

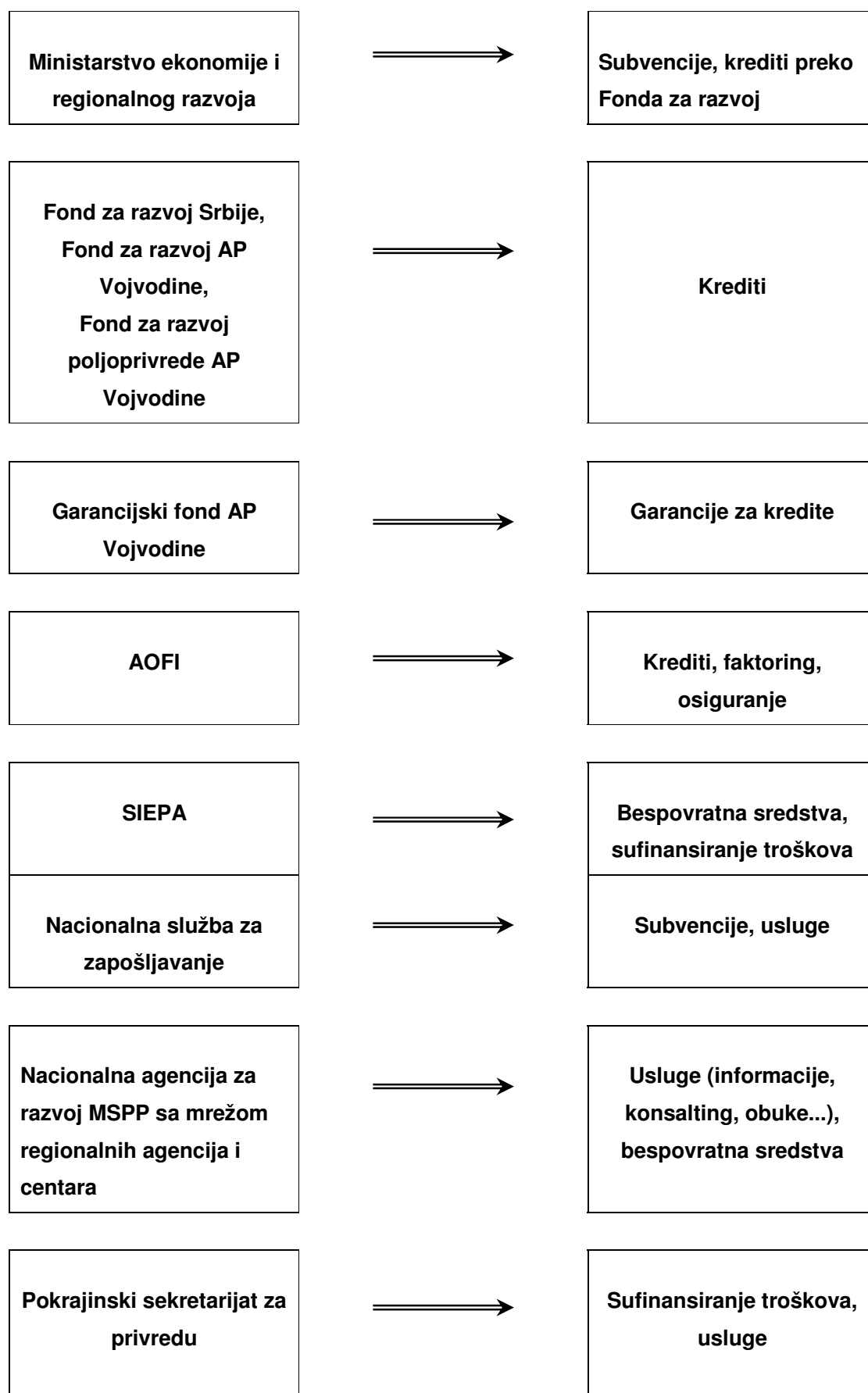
Tehnološki napredak i razvoj i liberalizacija tržišta kulturnih dobara doveli su, početkom 21. veka, do stvaranja novih proizvoda i usluga koji u sve većoj meri transformišu strukturu privrede savremenih razvijenih zemalja. Reč je o stalno rastućem segmentu globalnih ekonomija, kreativnim odnosno kulturnim industrijama koje, između ostalog, karakteriše i eksplozivni razvoj malih preduzetničkih biznisa u kulturi. Razvijene zemlje koje imaju dugogodišnje iskustvo u podsticanju preduzetništva u svim sferama privrede, različitim ekonomskim merama ohrabruju i stimulišu preduzetništvo u kulturi. Podaci govore da kulturne industrije postaju u mnogim razvijenim zemljama najdinamičniji privredni segment.

Ovaj tip preduzetništva karakteriše, sem neophodnih menadžerskih i preduzetničkih sposobnosti, kreativnost i inovativnost u stvaranju proizvoda odnosno usluge na način kako to nije karakteristično za druge sfere ekonomije; uz to, nekima od ovih preduzetničkih poduhvata primatni motiv nije zarada odnosno profit. Upravo zbog koncepta na kojima se ovakvi poduhvati zasnivaju, izražen društveni interes, nameće se neophodnost šire društvene podrške malim biznisima u kulturi, međutim, ekonomski zakoni i ovom segmentu privrede nameću pravila koja se moraju poštovati da bi mali biznisi našli svoje mesto i opstali u rastućoj konkurenciji.

I za preduzetništvo u kulturi važi da će u izoštrenoj konkurenciji opstati ona preduzeća koja budu u stanju da se prilagode novonastalim uslovima privredjivanja zahvaljujući, pre svega, menadžerskim sposobnostima vlasnika i rukovodilaca. To ističe u prvi plan potrebu za stalnim osvajanjem novih znanja i veština kroz organizovan sistem podrške sektoru preduzetništva u smislu sofisticiranog konsaltinga. Transfer znanja i organizacionih veština je dragocen posebno za mala preduzeća sa kraćim poslovnim iskustvom za koja bliže upoznavanje sa određenim temama vezanim za upravljanje poslovanjem može doneti nove pristupe u planiranju i realizaciji poslovnih poduhvata i postaviti kamen temeljac novom načinu preduzetničkog razmišljanja. U tom smislu za preduzetnika je od suštinske važnosti informisanje o institucionalnoj infrastrukturi i uslugama koje ona pruža sektoru MSPP, i to posebno upoznavanje na institucijama koje pružaju finansijsku podršku poslovanju malih preduzeća.

Institucionalna infrastruktura

U Srbiji postoji nekoliko Institucija javnog sektora koje nude različite oblike nefinansijske i finansijske podrške sektoru MSPP, što se može videti na grafikonu:

Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja je nadležno za uspostavljanje i sprovođenje politike podrške razvoju MSPP sektora, dok je u AP Vojvodini za implementaciju mera podrške sektoru MSPP nadležan **Pokrajinski sekretarijat za privredu**.

Vlada Republike Srbije kroz **SIEPU** obezbeđuje značajna bespovratna sredstva za MSP koje se bave izvozom. Osim toga, značajnu podršku za unapređenje konkurentnosti MSP na izvoznim tržištima, kroz kreditiranje, otkup potraživanja i osiguranje ino potraživanja pruža **AOFI**.

Različiti vidovi finansijske podrške u vidu kredita i podsticajnih sredstava ostvaruju se putem fondova: **Fond za razvoj Srbije, Fond za razvoj AP Vojvodine, Fond za razvoj poljoprivrede AP Vojvodine**, kao i putem **Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Pokrajinskog sekretarijata za privredu i Pokrajinskog sekretarijata za poljoprivredu**. Finansijsku podršku kroz izdavanje garancija za obezbeđenje kredita za preduzetnike iz Vojvodine može se dobiti od **Garancijskog fonda AP Vojvodine**.

Suština nefinansijske pomoći ogleda se u besplatnim konsalting uslugama, mentoringu, obukama i specijalističkim seminarima, pomoći oko izrade poslovnih planova i slično. Predstavnici MSPP ovaj vid podrške mogu da ostvare preko **Nacionalne agencije za regionalni razvoj i mreže regionalnih agencija i centara** širom Srbije, kao i **Nacionalne službe za zapošljavanje** koja, uz nefinansijsku podršku, pruža i različite vidove subvencija za zapošljavanje.

Finansiranje malih biznisa i poslovno planiranje

Praksa je pokazala da je, uz dostupnost informacija i konsaltinga u oblasti preduzetništva, za započinjanje malog preduzetničkog poduhvata i njegov kasniji razvoj najvažnija raspoloživost finansijskih sredstava za kupovinu i opremu poslovnog prostora, nabavku osnovnih sredstava za rad i plaćanje radne snage. Uz bankarski sektor koji finansira preduzetništvo putem kredita koji su bazirani na tržišnim uslovima u pogledu visine kamate i rokova otplate, država je, u poslednjih nekoliko godina, omogućila razvoj javnih fondova koji podstiču razvoj preduzetništva kreditnim i garancijskim linijama pod veoma povoljnim uslovima.

Fond za razvoj Republike Srbije (www.fondzarazvoj.gov.rs), Fond za razvoj AP Vojvodine (www.vdf.org.rs), Fond za razvoj poljoprivrede AP Vojvodine (www.fondpolj.vojvodine.gov.rs), i Garancijski fond AP Vojvodine (www.garfondapv.org.rs), su razvili brojne kreditne/garancijske linije za finansiranje započinjanja posla i prvih 3 godine poslovanja, za finansiranje razvojnih planova postojećih preduzetnika, za poljoprivrednike i registrovana poljoprivredna gazdinstva, kao i garancije za posebne vidove preduzetništva kao što je npr. žensko preduzetništvo.

Ove institucije su slobodne da, u skladu sa svojom poslovnom politikom, kreiraju uslove pojedinih kreditnih linija; preduzetnici se sa uslovima kredita/garancija upoznaju kroz konkurse koje ove institucije objavljuju i, ukoliko su uslovi prihvatljivi, preduzetnici pripremaju i podnose zahteve za korišćenje kredita/garancija ovim institucijama. Uz zahtev se, uz dokumentaciju predviđenu uslovima konkursa, po pravilu, dostavlja i poslovni plan. Ovaj dokument u suštini predstavlja razrađenu i finansijski iskazanu poslovnu ideju i mora biti izrađen, u većini slučajeva, po

metodologiji institucije koja odobrava kredit/garanciju. Struktura poslovnih planova je uglavnom slična i sadrži sledeće elemente:

- Rezime
- Analiza razvojnih mogućnosti i sposobnosti investitora
- Analiza tržišta prodaje
- Analiza tržišta nabavke
- Tehničko – tehnološka analiza
- Analiza lokacije
- Zaštita čovekove okoline i zaštita na radu
- Organizacioni aspekti
- Dinamika realizacije investicije
- Finansijska analiza
- Ocena projekta (tržišno – finansijska)
- Društveno – ekonomska ocena
- Zaključna ocena

Poslovni plan je veoma važan dokument, on predstavlja ličnu kartu biznisa i od toga kako je izrađen, zavisi i stav finansijske institucije tome da li će ga finansijski podržati. Poslovni plan se radi timski, u saradnji sa stručnjacima za poslovno planiranje, a pomoć u izradi može pružiti i regionalna agencija koja se bavi pružanjem nefinansijskih usluga malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima.

Branislav Savić, Asocijacija kreativna mreža, Beograd

PRIVATNI MUZEJI: OD HOBIJA DO ODRŽIVOG POSLA - NEKE PRETPOSTAVKE

Značaj teme: Ne samo za najrazvijenije ekonomije (SAD, Japan, EU) već i za zemlje u razvoju, kreativna ekonomija uključujući tu i kreativnu industriju postaje sve važnija opcija u razmatranju strategija razvoja. O tome svedoči između ostalog Izveštaj UN o kreativnoj ekonomiji 2008.⁸

U okviru kreativnih industrija privatne kolekcije umetničkih i retkih predmeta (zbirke, „muzeji“) predstavljaju zanimljivu nišu, čiji je razvoj kod nas u samom začetku, a osnovni resursi (same kolekcije i entuzijazam njihovih vlasnika) su već raspoloživi.

U daljem tekstu se sažeto ispituju neke pretpostavke ili uslovi razvoja.

Lične karakteristike osnivača i primarni značaj doživljaja: veoma važno da li određeni kolekcionar, sam ili uz pomoć članova porodice ili saradnika može (snagom svoje ličnosti, zalaganjem, entuzijazmom, šarmom) da privuče ljude kao da je svaki dan Noć Muzeja i da li je

⁸ www.unctad.org/en/docs/ditc20082cer_en.pdf

uopšte spreman da prima posetioce u vidu privatnog biznisa. Jedna od definicija kreativne ekonomije je da je to ekonomija doživljaja, naime da ona ljudima prodaje doživljaj više nego sam objektivnu uslugu ili proizvod. U tom slučaju, čak i ako objektivno vaša kolekcija nema izuzetno veliku vrednost, ali ima visok stepen doživljaja, ima svoj šarm, i ako je vlasnik ili neki od njegovih članova porodice, sposoban da predstave kolekciju, onda ona znatno dobija na vrednosti za posetioce.

Kvalitet i diverzifikacija ponude je važna za ekonomsku održivost. Ekonomske mogućnosti koje stoje pred privatnim kolekcionarima u smislu ekonomske održivosti su pre svega kvalitet same kolekcije a zatim diverzifikacija ponude, sa ciljem da se zaradi što više, i da posao opstane. Neki osnovni oblici su:

- Ulaznica, katalog, razglednica
- Artefakti (raznih veličina cena - i mikro)
- Kafe (ponuda pića i jela)
- Za zanatske muzeje: demonstracija veštine... Proba veštine....
- Obuka u veštinama... Trening kao ponuda

Dakle nema univerzalnih rešenja, u nekim slučajevima ono što može doneti novac ne mora da važi u drugom, gde bi ste mogli da zarađujete npr. od demonstracije veštine, edukacije, obuke, što je npr. pogodno za kolekcije koje su u vezi sa zanatstvom.

U nekim slučajevima je kolekcija zapravo dodatak uz drugu osnovnu ponudu koja je ugostiteljstvo (kolekcija kao atrakcija restorana ili pansiona).

Pravne forme koje stoje na raspolaganju za osnivanje „privatnih muzeja“ sada su sledeće: 1. Radnja/preduzetnik 2. Preduzeće (doo) 3. Zadruga 4. Udruženje 5. Fondacija 6. Zakon o kulturi predviđa mogućnost formiranja privatnog muzeja ali nije jasno da li je to još jedna, posebna pravna forma, ili samo specijalna odrednica, status po ovom Zakonu dok i dalje registraciju treba obaviti prema drugim propisima i u jednom od pomenutih oblika (ali je jasno da takav status je dosta teško postići i nije neophodno ka tome težiti, sem u veoma specifičnim slučajevima, posebno kod zbirki veoma velike umetničke odnos kulturne vrednosti). Prednosti i nedostaci pojedinih formi treba da se posmatraju sa stanovišta kompleksnosti osnivanja i vođenja (i potrebnog nivoa znanja preduzetnika) a još više mogućnosti dobijanja podrške, oporezivanja, mogućnosti ubiranja profita i jasnog vlasništva i nasleđivanja.

Povezivanje i umrežavanje. Postoji trend formiranja **turističkih klastera** (npr. Kraljevski odmor, Sremski, Dunavski- ISTAR 21....) pa bi bilo korisno da se privatni muzeji uključe u takve inicijative. Jedna druga mogućnost je stvaranje Asocijacija (mreže) privatnih muzeja, bilo kao klastera ili za početak manje ambiciozno prosto udruženja jednakih (klaster zahteva ulazak najmanje 9 preduzeća ili preduzetnika, kao i najmanje 3 institucija podrške, od kojih bar 2 moraju biti fakulteti ili instituti). Ovo udruženje može biti i direktna pravna forma rada za one koji ne žele da registruju ništa sami (ukoliko grupa kolekcionara može da se dogovori o takvoj formi rada koja dosta podseća na zadrugu i ako se mogu rešiti teškoće doslocirane naplate itd).

Unutra klastera ali i nezavisno od njih jedan oblik povezivanja je u kreiranju **turističkih ruta**. U tom konceptu je opšta odnosno **ukupna ili zbirna atraktivnost** neke sredine ili ture veoma bitna. U tom smislu, izgleda da se može kao za sada nedovoljno uspešna oceniti akcija povodom kikindskog mamuta, gde imate situaciju da je dosta sredstva u to uloženo, ali se nisu do sada u znatnijoj meri vratila iz razloga što Kikinda nije na turistički razvijenoj trasi i nema ili nije uspelo kreiranje drugih turističkih atrakcija. Međutim to je dinamička kategorija i može se napredovati između ostalog baš uključenjem i ovog tipa atrakcija kao što su privatne zbirke.

U svakom slučaju bitno je povezivanje B2B (business to business) sa turističkim agencijama u dovođenju turista ali i drugi lokalni činoci mogu biti faktor upućivanja na ove kolekcije.

Javno - privatno partnerstvo: Prostor za izlaganje je veliki problem za mnoge zbirke: jedan deo rešenja mogu biti ART Centri ili art inkubatora, gde su na jednom mestu, prostoru, koji u principu obezbeđuje opština koncentrisane razne komercijalne delatnosti kulture i usluga kao što su galerije, muzej, restorani, knjižare i slično (primer iz Moskve, Vinzavod). Kroz model Javno-privatno-civilnog partnerstva (dodaje se i civilno zbog mogućnosti da u tome učestvuju i organizacije iz tog domena), uz poželjnu transparentnost ulaganja i dobiti može se ostvariti javna dobit u vidu: zaposlenosti, porasta opšte turističke atraktivnosti, poreski prihodi, pri tome su tipična javna ulaganja: ustupanje prostora (povoljan zakup ili u nekim slučajevima i besplatno), subvencija za početak rada (NSZ) i kredit za start, kreiranje zajedničke turističke signalizacije i često dela promotivnih materijala, obuka.

Sem što bi jedna zbirka mogla biti u prostoru sa drugim kulturnim i uslužnim delatnostima, tamo gde eventualno ima više zbirki u jednom mestu, u ovim prostorima bi se moglo smestiti više kolekcionara i na taj način bi smo dobili neku vrstu specijalizovanog muzejskog inkubatora.

Finansiranje početka rada: U pogledu finansiranja od velikog je značaja za kolekcionare da se registruju na način koji će im obezbediti da budu prepoznati od strane fondova koji pomažu početak biznisa. Možda bi rešenje donela novi fond ili nova linija u sklopu nekog postojećeg fonda koji bi imao ljude obučene da rade na nov način koji bi prepoznavao i ovakve interesente kao što su privatni kolekcionari. Dakle trebali bi smo imati prilagođene linije za privatne kolekcije/muzeje ali to zahteva i izmene u politici kreditiranja koju obavlja recimo Fond za razvoj Srbije. Uobičajeni kriterijumi obezbeđivanja sredstava (hipoteka, garancija banke) trebalo bi da budu ublaženi ili zamenjeni garancijom samog Fonda za razvoj koji sada se bavi i izdavanjem garancija. Takođe, koliko nam je poznato udruženja do sada nisu mogla dobiti kredite ni od koga, što sužava dijapazon pomenutih pravnih formi. Treba sagledati i mogućnosti Fond za razvoj Vojvodine i Garantnog fonda Vojvodine, grant sredstva sektora za turizam u MERR, NSZ subvencije za samozapošljavanje nezaposlenih i lokalne (opštinske) grantove i kredite tamo gde ih ima. Za vrednije kolekcije i izuzetne atrakcije mogu se ispitati opcije vlasničkih ulaganja pre svega tzv. „Biznis anđela“ iz zemlje i dijaspore.

Vidovi podrške i kako ih pokrenuti: u formiranju podrške u idealnom slučaju bi učestvovao jedan projektni tim ali i postojeće institucije podrške (MSP agencije, NSZ preduzetnički centri) u kombinaciji. Po nama takav projekat bi se mogao zvati "Otvoreni inkubator privatnih muzeja /zbirki" u uključiti:

- Mapiranje inicijativa (otvoreni poziv)
- Provera izvodljivosti
- Obuka i (samo)učenje ...sredstva kao što su na primer: priručnik za vođenje pansiona GTZ i prilagođeni paket preduzetničkog (CEFE) treninga
- Biznis plan
- Umrežavanje i povezivanje
- Marketing –kreiranje zajedničkih alata i kanala
- Evaluacija i korekcija tokom projekta

Sem ovog specifičnog paketa / program nefinansijske podrške bilo bi uključeno i

- usmeravanje na izvore sredstava za početak rada (NSZ i start ap kredite).

Kontakt, informacije: Kreativna Mreža je zainteresovana za partnerstvo sa drugim organizacijama u pripremi i realizaciji projekata u ovoj oblasti. U perspektivi trudićemo se da smestimo relevantne informacije na veb sajt organizacije www.kreativna.mreza.org kao i drugi sajt koji se zove kreativna ekonomija www.kreativna-ekonomija.com

prof. dr **Dragan Bulatović**, šef Katedre za muzeologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu

INDIVIDUALIZACIJA BAŠTINJENJA KAO OSNOV PODIZANJA EKONOMSKOG RESURSA

0. Pretpostavke: Kako je baština resurs?

Baština / patrimonium je neotuđivo pravo i obaveza nasleđivanja, održanja i unapređenja poseda (od materijanog, duhovnog, institucionalnog, genetskog), te u tom smislu mora da bude konstitutivni deo strategije uređenja države. Baština kao ekonomski resurs uslovljava ekonomsku strategiju održanja i razvoja, a kao duhovni resurs uslovljava strategiju obrazovanja, nauke i presudno utiče na stvaranje opšteg sistema vrednosti u društvenoj zajednici.

Trošenje zajedničkog resursa patrimoniuma univerzalno je pravo i osnov međusobnog uvažavanja. Iz njega proističe sistem vrednosti koji "baštinu vidi kao javno dobro". Patrimoniumsko pravo omogućava da se iz ličnog nasleđa izvodi i zajedničko, pojavom nacionalnih zajednica, ili da se lično izgubi, pojavom totalitarnih zajednica.

0.1 Muzej / baština / nacionalni trezor

Za očuvanje sistema vrednosti na kojima nastaju savremene nacionalne zajednice, osnivanje su u poslednjih dva veka nacionalne institucije. Nacionalni trezor se u tom sistemu pojavljuje kao institucija koja utvrđuje standardno delovanje u očuvanju patrimoniumskih vrednosti. Preovlađujući oblik za ostvarenje tih funkcija su muzeji i instituti-zavodi za zaštitu baštine kao

ustanove za očuvanje nacionalnog patrimonijumskog trezora. Ovu dvovekovnu tradiciju dovode u pitanje socijalne, ekonomske, političke, ideološke promene na kraju dvadesetog veka. Njima odgovarajuće objašnjenje daje i drugačije naučno objašnjenje, nov način, postmoderan, razumevanja sveta, pa i patrimonijumskih vrednosti. Upravo on nameće novu patrimonijumsku paradigmu, model, način delovanja, koji se, slično nazivu za (uslovno-delimično) “nov” filozofski pristup – “postmoderan“, može obuhvatiti nazivom tranzicijski model baštinenja. I jedan i drugi model počivaju na razumevanju države kao zajednice koja počiva na “društvenom ugovoru“ (dakako o najboljem mogućem, idealnom, društvu, što je inače u osnovi svakog modelovanja). U ovom smislu moramo da razlikujemo (I) obaveze uređenog društva, od (II) socijalne prakse.

Obaveze su:

1. Regulativa koja uređuje procese baštinenja polazeći od sistema vrednosti u kome su javna dobra jedinstveno definisana / sistem opštih socijalnih vrednosti i presudna uloga instituta patrimoniuma u tom sistemu (pravna zaštita)
2. registar nacionalnog blaga (trezorski tezaurus)
3. definisanje nacionalnog trezora (preventivna zaštita)
4. edukacija za baštinenje (bazični /obavezna socijano-budžetski podržana, eksploatacijska: unapređeno korišćenje radi zadovoljenja individualizovanih potreba: razvijeni oblici stručnog obrazovanja, kultura, zabava, socijalni programi adaptacije, održivi razvoj u funkciji baštinenja, turistička eksploatacija).

Ad 1 Jedinstvena je: bez obzira ko je vlasnik dobara sa baštinskim svojstvima, reguliše se imenovanje i procesi baštinenja. Standardizacijom baštinske delatnosti uređuju se pravni, tehnički i eksploatacijski aspekti baštinenja bez obzira na titulara (država, privatnik, lična baština).

Ad 2 Iz jedinstvene definice javnog dobra, te standardizacije baštinske delatnosti, proizilazi potreba stvaranja registra nacionalne baštine (trezor po standardima državnog trezora). Nacionalni registar podrazumeva kategorizaciju javnog (baštinskog) dobra, pa sve što nije u statusu državnog trezora stoji u registru baštine kao potvrda i opravdanje kategorizacije, odnosno stoji kao sastavni deo sistema vrednovanja.

Ad 3 Baštinenje je proces, baština ili živi ili je zaboravljena, a kultura je nenasledna, tj nema je bez obrazovanja. Značajnu ulogu ima kultura nasleđivanja, tj individualna, tzv privatna baština, odnosi (običajni, edukativni) procesi prenošenja patrimoniumskog prava. Kulturne potreba teško mogu proizaći iz neobrazovanja.

1. Tranzicijski modeli

Tranziciju kao «trajno prolaznu» nepogodnost prati opšta strategija zaborava, kao bitna karakteristika liberalne ekonomije. Kada se udruže mogu biti trajna slabost društva koje bi da se menja ali ne zna zašto. Zbog toga bi bilo važno utvrditi strategiju očuvanja individualnosti, te prava na nezaboravljanje. Samo očuvanje privatnog identiteta može omogućiti konstituisanje zajedničkog, a individualne inicijative okupiti oko zajedničkog interesa. Zbog toga ćemo više pažnje već sada posvetiti ulozi privatnosti u stvaranju javnog dobra, sa jedne strane i privatnoj kulturnoj inicijativi, sa druge strane.

1.1 Paradoksi tranzicije

Svest o baštinskim vrednostima već je opšti kriterijum “kvalitetnog života” u tako zvanom razvijenom svetu. Upravo će gosti iz tog sveta lokalnoj sredini zameriti što je starina prepuštena propadanju ili devastiranju, što se gubi identitet mesta i što se narušavaju kulturni krajolici, što se devastiraju prirodne retkosti. Dakle, teško je zamisliti da novi vlasnik zemljišnih parcela, došavši iz nekog sveta, traži devastaciju prirode i nasleđa. Pre će biti da se proces neumerenog razvoja industrijskog turizma i drugih investicionih ekspanzija na čijem udaru su prirodne, ipak odvija poraznom brzinom u saučesništvu nas samih. Najmanje dva razloga stoje iza toga. Sa jedne strane neumitnost ekonomskih razloga koji pomračuju pamćenje individualnih vlasnika nekretnina i teraju ih u diktirane prodaje očevine, a sa druge strane interesi novih investitora pred kojima korupcijska rešenja preživljavaju svako predupređenje i sve sankcije. Otud i paradoks da iz sveta stižu milosrdne donacije u vidu edukacije o važnosti naše dedovine za nas same.

2. Socijalna praksa

Državna regulativa, osim što odgovara dostignutim opštim konvencijama pravednog društva, mora da počiva na visokom stepenu sopstvenog iskustva. Regulativa u kojoj se lako individualizuju proklamovane vrednosti lakše se prisvaja i poštuje. Svaka praksa baštinjenja zavisi od regulative i u tom smislu se smatra standardizovanom ili ne.

Kada je standardizovana potpuno je nevažno ko je titular i gde se institucionalno odvija, budući da baština predstavlja javno dobro te se ne može pominjati problem njene dostupnosti. Zapravo moraju da se poštuju ista, ne samo proklamovana nego i uređena pravila dostupnosti u jednom društvu. Šta ovo u praksi treba da znači:

Država donosi kriterijuma, propisuje postupke valorizacije, utvrđuje i proglašava kategorisane nosioce baštinskih vrednosti, a vlasnik preduzima standardne poslove za sprovođenje zaštite. Troškovi standardnih postupaka padaju na teret fondova prema proglašenim kategorijama: 0 i 1. (izuzetne važnosti) kategorija državnih, 2. (velike važnosti) regionalnih, 3. i ostalih (kulturna dobra) lokalnih, a tzv. “prethodne zaštite”, takođe na državne, regionalne ili lokalne fondove u statusu “vanrednih sredstava”.

Troškovi jedinstvene brige, tzv “preventivna zaštita” proglašenih dobara poduprta su na isti način.

Troškovi informisanja o kategorisanim dobrima, načinu trezoriranja i dostupnost podataka o vrednostima dobara podupiru se u jedinstvenom sistemu na isti način.

Upravo u toj strukturi jasno je da nije racionalno osnivati posebne ustanove da bi se sprovodile standardne mere baštinjenja, bile one državne ili privatne.

Isto tako je jasno da vlasnici dobara koja imaju svojstva baštine moraju na standardan način da pristupe valorizaciji, registru i kategorizaciji.

Državne službe moraju da servisiraju postupke utvrđivanja mera “prethodne zaštite”.

Svaki vlasnik ima pravo da predstavlja svoju imovinu kao baštinu samo ako je poštovao postupke imenovanja, tj obavio valorizaciju i, po potrebi, kategorizaciju i upis u registar. Za svaki

standardno sproveden postupak u domenu zaštite i eksploatacije baštine ima pravo na dotaciju ili participaciju zajednice.

Svaki vlasnik proglašenog kulturnog dobra ima pravo na standardno korišćenje, pa i ekonomsku eksploataciju imena (dobro, kolekcija dobara, zbirka, muzej, materijalna i duhovna baština ...).

3. Prednosti i slabosti privatne inicijative u sadašnjem stanju "uređenosti"

3.0 Pretpostavke: Strategija intersektorske saradnje:

ULOGA DRŽAVE – gazdovanje, pravna regulativa, strategije razvoja, posebno prostornog planiranja i regionalnog razvoja sa integracijama.

ULOGA EKONOMIJE: globalno, tj odnos ekonomije profita i ekonomije blagostanja, tj sektora profita i ne preofitnog, pa onda tretirati u okviru potom **održivog razvoja** obrazovanje, nauku, kulturu kao resurse isto kako se čovekov organizam – zdravlje, fizički i mentalno, tretira kao resurs, potom baštinu kao resurs, e tek na tim uvaženim osnovama tretirati profitni **kulturni turizam**,

ULOGA NAUKE (bez čije snage bi samo prepisivali tuđe modele, što ne mora da bude loše ali jeste zavisnički, tj uvek bi morali da imamo neki broj naših koji bi bili kadri (znanjem i moralom - nepodmitljivi) da procene koji model nije loš za preuzimanje, a sa druge strane da imamo obrazovane i naučno kadre da primene, adaptiraju i unaprede modele baštinjenja (i u zaštiti, tj čistim aplikacijama nauke i tehnologije, i u filozofiji baštinjenja, njegovom smislu i socijalnom opravdanju, njegovom vlasništvu, tj javnosti i privatnosti baštinskih trezora, pa onda i obrazovanju na takvoj filozofiji. Postoji opasnost da se stvori izraziti elitizam na prednosti vlasnika istine, ispravnosti i korisnika, izvršilaca?

3.1. Tako zvana "mala regulisanost" u dobro uređenim (implicira jedinstvenu strategiju) društvima daje otvorene mogućnosti samoinicijativi i u oblasti baštinjenja. Ako je strateško opredeljenje zajednice: društvo znanja (implicira standardno profesionalno delovanje) koje počiva na baštinjenju (iskustvu) pamćenja, onda je eksploatacija, i edukativna i kulturno-turistička, strateški interes. Ako je tako onda to podrazumeva standardnu participaciju svih učesnika, tj samo ako je strateška investicija negovanje pamćenja, onda je kulturni turizam ozbiljan resurs. Ozbiljan je ovde sinonim za realnost ekonomije razmene duhovnih vrednosti. Ova razmena pokreće sasvim određenu i namensku materijalnu razmenu, kao što i podstiče revitalizaciju materijalne proizvodnje koja je u funkciji održanja pamćenja i njegovog korišćenja za unapređenje tradicijske ali i savremene proizvodnje. Šta više za inovacije, jer one dolaze uvek na dobrom razumevanju ranijih, naravno dobrih, uspešnih rešenja, pa i dobrom poznavanju starih zabluda, što je sve zajedno zadno nasleđe koje se u inovacijama baštini kao dragocen resurs.

3.2 Ako izostane strategija integralnog projektovanja, onda su svi modeli turističke ekspanzije zapravo opasnost po baštinu kao resurs. Osnov ranjivosti se iskazuje u tom odvajanju njenog materijalnog dela od njenog materijalnog sadržaja. Na zalost najčešći rezultat interventne arheološke zaštite ugroženih lokaliteta na mestima novogradnje, završava se izmeštanjem

pokretnih materijalnih svedoka neke stare kulture u muzej i belezenjem zapisa i slika o njenom mentalnom sadržaju u naučnim spisima. Tako se baština raspolučuje i u svojoj šizofreniji nikada više nema šansu da učestvuje u aktivnom životu, u trasiranju, po pravilu neizvesne budućnosti za savremenike čije naslage iskustva su sve tanje, a baštinski oslonci sve skriveniji. U ekspanzivnim programima turističkog investiranja u izmenu prirodnih konfiguracija, npr u izgradnji "akvalenda", umska baština ostaje bez svoga tela. U tom trenutku ono što je zapačeno, a nema telo, stoji pred opasnošću da se useli u neko ordinirajuće telo. Ta otvorena mogućnost vampirisanja, ne retko se završava u izmišljanju tradicije. Postoje stereotipi o nasleđu, poreklu, pa se bestelesna baština ugurava u novomitska (simbioze srednjovekovskih predstava i savremenih imidža) tela ili se poznati ("etnografski") korpusi napumpavaju dezavuisanom duhovnošću.

3.3. Zbog svojevrstne zastarelost muzeja kao institucije, ili bar njene nedostatnost za održanje i rasprostranjenje baštinskih vrednosti, javlja se objektivna potreba za stvaranjem institucija žive baštine. Zato nijedna privatna kolekcionarska, muzejska ili baštinska inicijativa mora neće biti dugoveka ako ne počiva na strategiji aktivnog delovanja koje počiva na edukativnosti sopstvenog rada kao demonstriranja sačuvane baštine. Onaj drugi deo, dakako dragocen, ekonomski tada ima svoj trajni smisao postojanja. Onda se može računati da na takvim imanjima svoju praktičnu edukaciju dobijaju učenici ugostiteljstva, turizma, marketinga, studenti kulturologije, koliko i pitomci obaveznog obrazovanja.

Marija Dondur, vlasnik spomeničke zbirke Imanja Vizić

PRILOG DISKUSIJU OKRUGLOG STOLA – RAZVOJ PRIVATNIH KOLEKCIJA/MUZEJA U VOJVODINI

Zbirke na imanju Vizic zajedno sa kompleksom građevinskih objekata salaša gradjenog 1990.godine imaju status spomenika kulture od velikog značaja (osd1974.odn.1991.godine). Raznovrsne zbirke, manje ili više kompletirane, predstavljaju porodično nasledje sakupljeno prema licnim afinitetima članova porodice tokom skoro dva veka (18-20.vek). I građevinski objekti, kao i predmeti iz zbirki, sačuvani su u izvornom obliku, a tokom godina obnavljani su po pravilima konzervatorske struke uglavnom ličnim sredstvima vlasnika. Pojedine zbirke (npr. umetničkih dela i predmeta i deo etnološke zbirke) su katalogizovane i opisane od strane stručnjaka Zavoda za zaštitu spomenika kulture ali nisu valorizovane.

Status ove porodične zbirke, sem spomeničkog svojstva, nije regulisan u skladu sa novim propisima, pa samim tim, nema ni stalnih izvora finansiranja njihove obnove i zaštite.

Na osnovu izloženog, zalažem se za utvrđivanje:

-pravnih pretpostavki i modaliteta za organizovanje fizičkih lica-vlasnika privatnih zbirki/muzeja, u skladu sa novim propisima

-izvora sredstava za realizovanje aktivnosti/programa privatnih zbirki (troškovi adekvatnog smeštaja, održavanja, konzervacije, tekući troškovi i troškovi specifičnih zahteva pojedinih zbirki)

- valorizacije i kategorizacije predmeta u zbirkama i zbirki u celini.

Predlažem da se polazeći od navedenih potreba, a imajući u vidu pozitivna iskustva u zemlji i inostranstvu, obrazuje stručno -savetodavno telo-Savet.

Obrazlažem ovaj predlog imajući u vidu potrebu da se sa jednog mesta koordinirano pruži stručna pomoć vlasnicima zbirki, koji su do sada bili prepušteni sopstvenom snalaženju i umeću, kao i da se izvrši sučeljavanje i uskladjivanje pojedinačnih i opštih interesa u ovoj oblasti.

Savet može da se obrazuje pri vladinom ili nevladinom sektoru.

Zadatak saveta bi mogao da bude da obezbedi stručnu podršku vlasnicima zbirki na očuvanju i prezentaciji zbirki kroz:

- utvrđivanje pravnih i finansijskih pretpostavki za organizovanje i delovanje zbirki/muzeja
- iznalaženje modaliteta za međusobnu saradnju vlasnika zbirki i uključivanje u kulturološke i privredne tokove
- predlaganje programa bilateralne i multilateralne saradnje privatnih muzeja/zbirki, a prema različitim kriterijuma
- koordiniranje i razvoj saradnje privatnih muzeja/zbirki na regionalnom, nacionalnom nivou i u širim okvirima
- iniciranje donošenja podsticajnih mera za preduzetništvo u ovoj oblasti.

Miroslav Keveždi, Zavod za kulturu vojvođanskih Rusina

PRIVATNE MUZEJSKE ZBIRKE RUSINA U VOJVODINI

Rusini u Vojvodini su jedna od nacionalnih zajednica koja već više vekova svojim radom kultiviše Vojvodinu, istovremeno se prilagođavajući njenom uticaju koji podrazumeva razvoj suživota sa drugim nacionalnim zajednicama, razvoj poljoprivrede, stanovanja, zanatstva, odevanja i drugih kulturnih dimenzija.

Zvaničan početak naseljavanja Rusina na prostore današnje Srbije je 17. januar 1751. godine. Toga dana je potpisan ugovor kojim tadašnja Habsburška monarhija Rusinima iz gornjih krajeva tadašnje Ugarske dozvoljava naseljavanje komorske puste Veliki Krstur, čime je, i službeno, počelo formiranje prvog - i danas najvećeg rusinskog mesta na ovim prostorima - Ruskog Krstura - a zatim i ostalih mesta gde žive Rusini u Vojvodini i Srbiji.¹

¹ *Русини у Србији – информатор* (2009) Нови Сад: НИУ Руске слово, Завод за културу војвођанских Русина и Национални савет русинске националне мањине.

² Ђурђевић, С. Бранислав и остали (2006) *Становништво и домаћинства Србије према попису 2002. године* (ур. Горан Панев). Београд: Републички Завод за статистику, Институт друштвених наука, Друштво демографа Србије.

³ *Музејска збирка Руски Крстур 1976* (1976) Руски Крстур: НИУ Руске слово.

Godine 1848. rusinska zajednica je brojala 8.500 ljudi. Po Popisu iz 1971. godine u Jugoslaviji je živelo 24.640 Rusina, od toga u Vojvodini 20.109. Po Popisu iz 2002. godine u Srbiji živi 15.905 Rusina, uglavnom koncentrisanih u Vojvodini, i to opet najvećim delom u Bačkoj i Sremu. Raspoređeni su u opštinama Kula (Ruski Krstur i Kula), Vrbas (Vrbas i Kucura), Žabalj (Đurđevo i Gospođinci), Novi Sad (Novi Sad), Šid (Šid, Berkasovo, Bikić, Bačinci), Sremska Mitrovica (Sremska Mitrovica), Bačka Topola (Novo Orahovo), Subotica (Subotica).²

Rusini imaju ustanovljeno obrazovanje na svim nivoima, od predškolskog do visokog. Prva škola u Ruskom Krsturu osnovana je 1753. godine. Kao centralne školske ustanove prepoznaju se osnovna škola i gimnazija „Petro Kuzmjak“ u Ruskom Krsturu i Katedra za rusinski jezik i književnost na Filozofskom Fakultetu u Novom Sadu, s tim da se elementi nacionalne kulture i jezika izučavaju i u drugim osnovnim školama (Vrbas, Đurđevo, Kucura,...).

U Ruskom Krsturu deluje Dom kulture i Rusinski Nacionalni Teatar „Petro Riznič Дядя“. Za rusinsku kulturu značajna su i udruženja tj. društva koja se bave kulturom i umetnošću. Ova društva nalaze se u Šidu, Vrbasu, Novom Sadu, Novom Orahovu, Subotici, Kuli, Kucuri, Đurđevu i Sremskoj Mitrovici. Kategorije kulture obuhvaćene aktivnostima ovih društava su posvećene očuvanju narodne tradicije u vidu igre, muzike i pesme dok se savremeniji sadržaji ogledaju u scenskoj/pozorišnoj, likovnoj i literarnoj delatnosti.

Verska pripadnost Rusina je uglavnom grko-katolička. Prva parohija osnovana je u Ruskom Krsturu 1751. godine, 1765. godine osnovana je parohija u Kucuri, a 1783. godine u Novom Sadu. Sada je zajednica organizovana kroz Apostolski Egzarhat za grkokatolike u Srbiji i Crnoj Gori osnovan 2003. godine. Grkokatolička Crkva izdvaja se kao jedna od glavnih nosilaca verskih, kulturnih, obrazovnih i informativnih aktivnosti u rusinskoj istoriji.

Za više od 250 godina koliko Rusini žive na prostoru Bačke i Srema stvoreno je istorijsko iskustvo koje se ogleda u književnim, likovnim, zanatskim i drugim delima i koje poslednjih decenija postaje predmet interesovanja muzeologa, etnologa, istoričara i drugih kulturnih stručnjaka. Istorijsko-etnološko nasleđe u Ruskom Krsturu kodifikovano je i katalogizovano 1976. godine pod okriljem Muzeja Vojvodine, obuhvativši oko 1.000 predmeta.³ U Muzeju Vojvodine danas postoji oko 600 predmeta iz rusinske tradicije, dok se u mestima u kojima žive Rusini polako pojavljuje interesovanje za formiranjem etno-klubova koji se bave prikupljanjem starina koje mogu postati materijal za buduće zbirke. Ovde prednjači Etno-klub »Oteto od zaborava« iz Kucure u opštini Vrbas, koji je prikupio oko 2.000 predmeta. U Šidu postoji oko stotinjak predmeta koji se nalaze u vlašičanskoj letnjoj rezidenciji (»Ruski dvor«), dok je u Muzeju Srema u Sremskoj Mitrovici takođe pohranjen određen deo rusinskih starina.

Istovremeno, na grko-katoličkim parohijama nagomilano je nasleđe koje takođe nije zanemarljivo, pogotovo zato što se tu nalaze sistematizovane zbirke koje obuhvataju produkte intelektualnijih i obrazovanih kulturnih delatnika. U Đurđevu u opštini Žabalj postoji zbirka u kojoj se nalazi 1.229 popisanih etnografsko-istoriografskih predmeta. Osim toga, tu postoji parohijska

biblioteka, fundus likovnih radova i drugih predmeta koji takođe spadaju u nasleđe đurđevačkih Rusina, ali i tamošnjih Srba.

Slična situacija je u Ruskom Krsturu, gde postoji bogata biblioteka koja je nastala sabiranjem knjiga krsturskih grko-katoličkih paroha. Parohije često imaju sačuvane predmete iz crkvene istorije i bogoslužbene predmete. Parohija sv. Petra i Pavla u Novom Sadu ima takođe bogatu biblioteku od oko 22.000 starijih i novijih knjiga.

Ove zbirke predmeta (ovde računamo i knjige, slike i drugo) uslovno se mogu nazvati privatnim. One su pod staranjem kulturno-umetničkih društava ili parohija. I u jednom i u drugom slučaju u pitanju je neka vrsta privatnog, ali istovremeno i kolektivnog vlasništva. O politici ophođenja prema ovim predmetima pitaju se skupštine KUD-ova i crkveni odbori, tj. lokalni parosi. I u jednom i u drugom slučaju staranje o zbirkama i njihovo razvijanje nije u fokusu vlasnika. Može se slobodno reći da se nasleđe zatiče, a u zatečenoj situaciji ne posvećuje se dovoljno pažnje budućnosti ovih zbirki. Najinteresantnija situacija je u Ruskom Krsturu gde se zbirka nastala 1976. godine sada nalazi u zgradi osnovne škole »Petro Kuzmjak«, ali već duže vreme ne postoji neko ko bi se zvanično starao o njoj. U međuvremenu je dosta vrednih predmeta nestalo, tako da bi trebalo ponovo utvrditi »titulara«, i utvrditi šta je od muzejskih predmeta ostalo u fundusu.

Zbirke u Kucuri, Šidu i Đurđevu sastoje se od predmeta koji ne sadrže predmete velike materijalne vrednosti. Njihova vrednost sastoji se u očuvanju sećanja na postojanje Rusina na području Vojvodine, tako da je vrednost ovih predmeta prvenstveno nacionalna i kulturna. Svaka od ovih privatnih zbirki ima drugačiji status s obzirom na onog ko se o njoj brine. Zbirka u Đurđevu, iako ima ime »Ruska odloga« - nema i pravno lice koje bi stajalo iza tog imena, tj. pripada parohiji.

O zbirci u Šidu stara se KUD »Đura Kiš«, a jedino zbirka u Kucuri biva formirana kao etno-klub koji kao misiju ima »otimanje od zaborava«. Ovo uslovljava da se jedino u Kucuri zaista posvećeno i s velikim entuzijazmom pristupa predmetima. Istovremeno, uočava se nedovoljna edukovanost članova kluba kad je u pitanju pravilno ophođenje prema predmetima, ali i prema klubu uopšte (ovde prvenstveno mislimo na nedostatak streteškog upravljanja).

Problem zbirci odnosi se na adekvatno smeštanje zbirki, gde je ono daleko od muzeoloških standarda. Zbirke se nalaze u crkvenim objektima (Šid – Vladičanska rezidencija, Kucura – stara parohija, Đurđevo – parohija), gde odnosi sa crkvenim vlastima, a i same crkvene vlasti kao titular, nisu jasno definisani. Ovi objekti trebalo bi da budu prilagođeni nameni, tako da zbirka bude pohranjena na odgovarajući način, ali i da može da primi i zadovolji posetioce. Nejasno vlasništvo često koči inicijative da se zbirke razviju, a to što su zbirke »privatne« onemogućava institucije, kao što je Zavod za kulturu vojvođanskih Rusina, da uđu u kvalitetnije odnose sa ovim zbirkama. Zavod se u ovom trenutku stara da edukuje popisivače muzeološke građe, da se građa popiše u skladu sa muzeološkim standardima i da se objave katalozi zbirki.

Poseban problem jeste nepostojanje vizije, misije, utvrđenih vrednosti, tj. jednom rečju strategija kad su u pitanju vlasnik zbirke, vlasnik objekta u kojem se zbirka nalazi, lokalna samouprava u kojoj se zbirka nalazi, i drugih činilaca. Ovo otežava pribavljanje potrebnih sredstava za očuvanje i unapređenje zbirki, tako da su one na granici preživljavanja, tj. hibernirane

su i čekaju bolja vremena. Tehnički su ove zbirke neopremljene, tako da je Zavod za kulturu vojvođanskih Rusina obezbedio kompjutere za popis ovih zbirki. Nedostaju vitrine i druga oprema za smeštaj predmeta.

Ono što je potrebno kad su u pitanju privatne zbirke Rusina u Vojvodini jeste utvrđivanje njihove vrednosti, ali ne tako što bi se na umu imala samo njihova materijalna vrednost. Najzahvalniji pravac razvoja ovih zbirki jeste njihovo formiranje tako da budu zanimljive kulturne tačke na mapi opština, pogotovo u smislu kulturnog turizma. S obzirom na povećanu etničku distancu poslednjih decenija ovakve tačke mogle bi predstavljati mesta na kojima bi učenici osnovnih i srednjih škola mogla više saznati o »Drugima«. Istovremeno, ne treba zaboraviti niti zapostaviti samoodrživost kao bitnu karakteristiku zbirki. U smislu povećanja samoodrživosti ove zbirke moraju postati zanimljive široj publici. U tom smislu potrebno je razviti ponudu originalnih predmeta koji bi se mogli kupiti pri zbirkama. Kao bitnu komponentu, pogotovo kad je u pitanju etno-klub, važno je promisliti i razviti gastronomsku ponudu. Posetilac bi morao zaista da »okusiti« deo rusinske kulture, ukoliko bi postojala takva vrsta ponude. U ovom trenutku zbirke kao da su zagledane same u sebe, bez pokušaja vlasnika da ih uklape u širi kontekst. To je i razumljivo, s obzirom da ne postoji dovoljan uvid u kontekst. Edukativnim programima omogućilo bi se da se zbirke i etno-klubovi razviju u kulturne tačke koja bi mogla da bude značajna ne samo za Rusine u Kucuri, Đurđevu, Šidu ili Ruskom Krsturu, već i za njihove sunarodnike. Ovakve tačke trebale bi da budu značajne i za opštinu Vrbas, Kula, Žabalj, Šid, ali i okruge u kojima se ove zbirke nalaze, tj. za turiste i goste koji u njih zalaze.

Literatura

Rusini u Srbiji – informator (2009) Novi Sad: NIU Ruske slovo, Zavod za kulturu vojvođanskih Rusina i Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine.

Đurđev, S. Branislav i ostali (2006) Stanovništvo i domaćinstva Srbije prema popisu 2002. godine (ur. Goran Panev). Beograd: Republički Zavod za statistiku, Institut društvenih nauka, Društvo demografa Srbije.

Muzejska zbirka Ruski Krstur 1976 (1976) Ruski Krstur: NIU Ruske slovo.

Vanja Dula, sociolog, predstavnik „Ruske odlohe“

ZNAČAJ IDENTIFIKACIJE

Moram prvo da se zahvalim organizatorima ovog skupa na pozivu, koliko ja znam to je prvi put da je neko iz šire društvene javnosti, ali i uže rusinske, zajednice uopšte obratio pažnju na postojanje zbirke koju ovde zastupam. Reč je o zbirci "Ruska odloha" iz Đurđeva, koja ima u svom inventaru etnološke, istorijske, likovne i arhivske predmete koji se uglavnom odnose na kulturu Rusina u Vojvodini.

Moram pre svega reći da na ovom skupu prisustvujem u svojstvu formalnog pretstavnika "Ruske odlohe", jer se ona nalazi u sastavu parohijalnog doma grko-katoličke crkvi iz Đurđeva. U svakom slučaju jedan sam od pozvanih koji mogu govoriti bar o trenutnom statusu zbirke, budući da sam učestvovao u projektu koji se upravo privodi kraju, a koji se tiče popisivanja predmeta u spomenutoj zbirci. Projekat je urađen u saradnji sa Nacionalni savetom Rusina, Zavodom za kulturu vojvođanskih Rusina, kao glavnim nosiocem tog projekta, muzeološkom grupom pod vođstvom Ljubice Otić, uz pomoć tima eksperata iz Vojvođanskog muzeja i naravno sa grko-katoličkom crkvom u čijim je parohijalnim prostorijama ta zbirka i smeštena. Za sada je obrađeno preko 1200 etnoloških, istorijskih i likovnih predmeta koji oličavaju kulturu ne samo Rusina u Đurđevu, već i u Vojvodini, što će u ovoj fazi projekta biti rezultirano izdavanjem kataloga.

Možda će zvučati ekonomski nekorektno, ali zbog raznih specifičnosti, ovaj projekat nije bio prvenstveno motivisan ekonomskim momentom, već kulturnim – u užem smislu shvatanja kulture. Kao prvenstveno naučni pristup ka prikupljenom materijalu u zbirci, koji predstavlja prvo njegovo popisivanje, identifikovanje i sistematizovanje po opšte prihvaćenim muzeološkim standardima u svetu. Tako obrađen predmet dobija potvrdu ne samo svoje opšte kulturne vrednosti, već dobija i još jednu prepoznatljivu, specifičniju – naučnu. Ovo i u slučaju "Ruske Odlohe" za sada predstavlja finalni segment rada na zbirci, koji je inicirao još 1973 godine J. D. Koljesar svojim neumornim sakupljanjem starina vezanih za kulturu Rusina i njegovim zaveštanjem iste grko-katoličkoj parohiji u Đurđevu, a čiji je rad do danas nastavio o. Mihajlo Hološnjaji. Što znači da ono što je počelo bez novca, ne može propasti, tako da će sa, ili bez novca i dalje postojati, ostaje samo pitanje da li se taj kulturni potencijal može privesti njegovoj široj funkciji ili ne.

Sama zbirka je trenutno u stanju poluzatvorenog tipa sa delom stalne postavke, nesistematizovane po tematskim celinama zbog ograničenog prostora parohijalnog objekta, te se njegova osnovna funkcija ipak svodi na čuvanje predmeta. S toga u drugoj fazi projekta postoji namera započeti restruktuiranje sadašnje zbirke u neki otvoreniji oblik čija će realizacija zavisiti i od sluha lokalnih opštinskih organa, ako prepoznaju pre svega kulturni, pa i turistički potencijal zbirke. Idealno rešenje bi bilo udomiti deo stalne izložbene postavke u objektu stare rusinske škole, čime bi se na najbolji celovit način mogla reprezentovati kultura Rusina u Đurđevu. Za to je prethodno neophodno regulisanje nerešenog pravnog statusa tog objekta za šta je saradnja sa već pomenutim opštinskim organima nezaobilazna.

Kao što smo mogli čuti na ovom skupu od Hristine Mihić iz rezultata njenog pilot istraživanja ekonomske osplativosti privatnog muzeja vidi se da duhovne vrednosti itekako zahtevaju i materijalne. Osnovati zbirku sa stalnom izložbenom postavkom, po evropskim standardima, a što automatski ne pretpostavlja i «evropske» posetioce, u sadašnjim ekonomskim uslovima jeste gotovo nemoguć poduhvat.

U trenutnim okolnostima ne treba imati iluzije da se može na bilo koji način doći do bilo kakvih značajnijih sredstava. To ne znači da se po pitanju profesionalizacije zbirke, ne može raditi «u hodu» – pored konstantnog obogaćivanja zbirke novim predmetima taj proces bi trebao biti praćen njihovim identifikovanjem uz saradnju eksperata iz određene muzeološke oblasti. U

tome se mora makar u takvom obliku obezbeđivanja stručne logistike, ogledati prvenstvena pomoć državnih institucija privatnim kolekcionarima, da bi pored samih kolekcionara i stručna i šira javnost dobila jasniji profil određenog kulturnog blaga, a tek onda dolazi na red pitanje adekvatnog smeštaja u izložbenom prostoru.

Za početak ciljna grupa svake zbirke morala bi biti ona u lokalnu, opštinu, pokrajinu, republiku, pa tek onda i ona iz inostranstva, jer ako se vrednost jedne zbirke ne prepozna na početnim nivoima identifikacije, onda će njena kulturna misija i pored njene eventualne internacionalne prepoznatljivosti zastraniti u "suvi" ekonomizam, senzacionalističkog tipa – uzmimo za primer već pomenuti EXIT festival.

Kolekcionarstvo se ne može svesti na samo još jedan aspekt preduzetničke aktivnosti, uostalom, inicijalna kapisla za osnivanje zbirke i uopšte bavljenje kolekcionarstvom jeste (bar se nadam) duhovno motivisana, tako da se u slučaju "Ruske odlohe" i ne može očekivati da se Đurđevačka grko-katolička crkva sama ponaša preduzetnički – ona je ionako do sada odigrala najznačajniju ulogu od svih mogućih institucija, prvenstveno sakupivši i sačuvavši tu kolekciju kulturnog blaga bez koje mi ne bi smo ni imali osnovu za dalji razgovor.

Iako materijalne vrednosti ne indukuju duhovne, kako je nekada tvrdila komunistička ideologija, a na čemu se danas ironično zasniva i logika kapitala, ta dva segmenta ipak predstavljaju dve strane iste medalje – koja je lice, a koja naličje, to je već subjektivna stvar sagledavanja te problematike.

ZAKLJUČAK

Pripremljena izlaganja i veoma konstruktivni predlozi koji su se čuli na okrugom stolu Razvoj privatnih kolekcija u Vojvodini - osnova za mali i porodični posao, značajan su doprinos pripremi za mapiranje atraktivnih kolekcija u Vojvodini i izradi studije izvodljivosti u kontekstu mogućnosti za otvaranje malog i porodičnog posla i obogaćivanja kulturnog života lokalnih zajednica i Vojvodine u celini.

Na to su eksplicitno ukazali i sami rezultati pilot istraživanja: izražena je dobra volja i spremnost vlasnika zbirke/kolekcija da sarađuju sa stručnjacima, ustanovama kulture, kao i sa republičkim, pokrajinskim i lokalnim javnim institucijama; postoji raznovrsnost inicijativa, ideja i predloga kao i želja za konkretnim rešenjima, uz umereni optimizam. Dobru volju i spremnost na saradnju pokazali su i predstavnici državnih organa.

Balkankult fondacija nastaviće da radi na ovom projektu, a konkretni rezultat okruglog stola biće objavljivanje zbornika radova i rezultati pilot istraživanja, koje je urađeno za potrebe ovoga skupa.

Mediji su na veoma dobar način propratili održavanje Okruglog stola. Informacije i kraći prikazi do sada su se pojavili na više od 10 elektronskih portala, objavljen je kraći tekst u Politici, a RTV je prikazale izveštaj sa skupa, kao i intervju sa učesnicima. Posebno je značajno

naglasiti da je internet portal za traženje posla Infostud vest o skupu postavio kao dobar primer za mogućnost zapošljavanja ljudi u Vojvodini.

Dalji koraci

Svi prisutni su se složili da je neophodno u sledećem koraku uraditi analizu finansijske održivosti promocije i pokazivanja kolekcija.

U tom kontekstu Dimitrije Vujadinović je naglasio da je posle dva održana okrugla stola - prvog u Beogradu 2007. godine i ovog drugog u Novom Sadu, neophodno otići korak dalje i uraditi bazu podata o privatnim kolekcijama i zbirkama, odnosno mapirati sve kolekcije koje su vredne sa stanovišta izlaganja, a čiji vlasnici žele da ih prikažu javnosti. Na osnovu podataka iz baze trebalo bi uraditi studije izvodljivosti za prve tri godine na nivou opšteg fenomena, kao i za odabrane pojedinačne slučajeve.

Marija Dodir je ukazala na tri sadržaja koji bi se morali naći u budućim studijama izvodljivosti: pravne mogućnosti organizovanja; ekonomski aspekti; valorizacija zbirki.

